

תמיכה כלכלית בהוצאות נלוות עבור הורים לילדים עם הפרעת קשב ופעלתנות יתר (ADHD)

מוגש לחבר הכנסת יוסף טייב

תוכן עניינים

1. מבוא.....2

2. עיקרי דברים.....2

3. רקע.....3

3.1 כללי.....3

3.2 לקויות למידה ומערכת החינוך.....4

3.3 השלכות כלכליות של לקויות למידה והשפעותיהן.....5

4. סקירת חקיקה.....7

4.1 המסגרת הנורמטיבית הנוגעת לסיוע כלכלי להפרעות קשב ול-ADHD.....7

4.2 הצעות חוק שהוגשו בנושא סיוע כלכלי להפרעת קשב ו-ADHD.....9

4.3 השוואה סיוע כלכלי שניתן למשפחות מסיבות שונות.....11

5. סקירת ספרות.....13

5.1 מאפייני הפרעת הקשב.....13

5.2 הפרעת קשב - לקות למידה או הפרעה נפשית?.....14

5.3 ההשפעה של הפרעת הקשב על ההורים.....14

6. סקירה משווה.....15

6.1 ארה"ב.....15

6.2 קנדה.....17

6.3 אוסטרליה.....19

6.4 בריטניה.....21

7. דיון והמלצות.....22

7.1 הוזלת מחירי האבחונים.....22

7.2 הוזלת טיפול תרופתי.....22

7.3 מתן הכשרות לחונכים במסגרת מעורבות חברתית ולמלגאים באקדמיה.....23

7.5 הנגשת מערכי שיעור באופן מקוון.....24

7.6 הקמת מאגר מידע רשמי מטעם המדינה.....24

1. מבוא

מטרת מסמך זה היא לסקור את מצבם של ילדים עם הפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר בישראל ובחינת הצעדים והפעולות שנעשו עד כה לשם הרחבת ההטבות עבורם. במסמך זה נציג סקירת רקע של הנושא האמור, סקירה של הדין הקיים הכולל בתוכו את המצב החקיקתי לצד הספרות הרלוונטית ומחקר השוואתי מקיף אשר סוקר את הדין הנוהג במדינות שונות. לבסוף, נציג מספר המלצות אשר לטעמנו עשויות לשפר את רווחתם של אוכלוסיית ילדים זו בישראל וכן להקל בהוצאות הכלכליות הדרושות לצורך הטיפול בהם.

2. עיקרי הדברים

← **סקירת המצב היום:** בשנים האחרונות גוברת המודעות לסוגיית הפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר ולאופן בו זה משפיע על ילדים ולימודיהם. בפרק זה נבחן את אופן ההכרה במצבם של ילדים עם הפרעות קשב ולקויות למידה שונות במערכת החינוך. כמו כן, נבחן את הצעדים שנקטה המערכת על מנת לסייע לימודית לילדים, ובתוך כך להקל על ההוצאות הכלכליות של אותם הורים. לבסוף, נערוך דיון בפן הכלכלי ובהשלכותיו וכן בפערים הנוצרים כתוצאה מאי-מתן סיוע מתאים תוך הצגת נתונים סטטיסטיים רלוונטיים.

← **חקיקה:** בפרק זה נציג סקירה רחבה של החקיקה הרלוונטית לילדים עם הפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר, בדגש על החקיקה הנוגעת לסיוע הכלכלי הקיים שניתן להוריהם. בחלקו השני של הפרק, נתמקד בבחינת הסדרי חקיקה הנוגעים לסיוע כלכלי אשר ניתן למשפחות ולהורים בשל מגבלות וקשיים אחרים שיש לילדיהם. זאת בכדי להשוות את מידת הסיוע ואת גישתה של המדינה במקרים אלה, וכך ללמוד האם ניתן להחיל הסדרים דומים גם עבור אותם ילדים במקרה דנן.

← **ספרות:** תחת פרק זה נבחן את ההתייחסויות להפרעות קשב, פעלתנות יתר ולקויות למידה בספרות. נדון בהגדרת המונח בספרות המקצועית והקריטריונים המנחים לאבחון ההפרעה. נדון ברקע לתופעה ובמאפיינים שלה. כמו כן, נציג מחקרים שונים אשר דנים בהשלכות האישיות, החברתיות והלימודיות של הפרעת הקשב על חיי הילד, וכן בהשלכות המשפחתיות על הורי הילדים.

← **משפט משווה:** בפרק זה נציג סקירה השוואתית של ההטבות הניתנות לילדים עם הפרעות קשב וריכוז במדינות אחרות ברחבי העולם. בתוך כך, נציג את ההסדרים החלים בארה"ב, קנדה, אוסטרליה ובריטניה. בפרק נתמקד בשני מישורים: שירותים ממשלתיים וסיוע מטעם ארגונים אחרים. לאורך הפרק, נסקור את מידת ההכרה של המדינות ביחס לזכויות של אוכלוסיית ילדים זו. וכן את הזכויות השונות הניתנות להם והסיוע הכלכלי שניתן להוריהם.

← **דיון והמלצות:** בפרק זה נציג מספר המלצות שגיבשנו לטובת שיפור המצב הקיים, לאור המחקר והממצאים שעלו. המלצותינו הן:

1. הוזלת מחירי האבחונים - נמליץ לבחון את הוזלת מחירי האבחונים הנדרשים לזיהוי והתאמת טיפול בהפרעות קשב וריכוז, זאת על בסיס מדדים משתנים, וכן נמליץ לבחון את הארכת תוקף האבחונים במקרים מסוימים.

2. הוזלת טיפול תרופתי - הרחבת הסבסוד לתרופות עבור הילדים, ובכך לצמצם עלות ההשתתפות העצמית. כמו כן, נציע לגרום להוזלת המחירים תוך עידוד ייבוא מקביל ו/או פיתוח מערך ייצור תרופות מקומי.
3. סדנאות והכשרות לחונכי מעורבות חברתית ולמלגאים - נמליץ על קיום סדנאות, הרצאות והכשרות פרונטליות ו/או מקוונות למתנדבים ולמלגאים החונכים את הילדים. במסגרת פעילות זו יונגשו מידע וכלים הנוגעים לאופן החניכה האולטימטיבי של ילדים עם הפרעות קשב ופעלתנות יתר. זאת על מנת לטייב את הסיוע שמוענק לילדים על ידם.
4. הנגשת מערכי שיעור מקוונים - נמליץ על מערכי שיעור בהוראה מתקנת המותאמים לתלמידים עם ADHD ולקויות למידה, על מנת לסייע להם בצמצום פערים לימודיים.
5. הקמת מאגר מידע - המאגר יוקם לצורך הנגשת המידע הנדרש לשם מיצוי הזכויות של ילדים עם הפרעות קשב וריכוז. המאגר ירכז את כלל המידע הנוגע לזכאויות השונות שמוענקות על ידי המדינה, מקור הזכאויות והדרכים שניתן לממש אותן.

3. רקע

3.1 כללי:

"**הפרעות קשב ופעלתנות יתר**" הוא מונח המאגד הפרעות הנוגעות לקושי בשמירה על ריכוז לזמן ממושך, בנטייה מרובה להסחת דעת ואימפולסיביות וכן בקושי לארגן ולסיים מטלות.¹ מאפיינים הגורמים לקשיי למידה (המוכרים גם כ'לקויות למידה'). אחת מלקויות הלמידה המרכזיות היא הפרעת קשב וריכוז (ADHD - Attention deficit hyperactivity disorder) שמתבטאת בקושי להתרכז בגירוי אחד בלבד תוך התעלמות מגירויים נוספים מסביב. כמו כן, הפרעת קשב זו נובעת מהיפראקטיביות ומאימפולסיביות, ומורכבת מפעלתנות יתר. ביוני 2021 הוחלט עלי ידי האקדמיה ללשון לטבוע את צירוף המונחים "**הפרעות קשב ופעלתנות יתר**" עבור המונח **ADHD** (המונח המלא באנגלית Attention Deficit and Hyperactivity Disorder). המטרה העיקרית בחידוש זה הייתה להוציא משימוש את הצירוף השגור "הפרעת קשב וריכוז".²

בספרות המחקרית והאקדמית עולה כי קשיי למידה (המוכרים גם כ'לקויות למידה'), ובפרט הפרעות קשב ופעלתנות יתר (ADHD), מוגדרות כהפרעות נוירו-התפתחותיות, ויכולות לנבוע מליקויים בגדילה והתפתחות המוח או במערכת העצבים.³ הליקויים יכולים להיות נפשיים ו/או התנהגותיים, או לנבוע מעיכוב שפתי או התפתחותי, ואף מאוטיזם. להפרעות אלה השלכות רחבות על התפקוד הכללי והתפקוד הלימודי ועל יכולתו של המוח לתפקד ביעילות ובדייקנות.⁴ בפן הלימודי - לקות למידה מתאפיינת בקשיי בלמידה ובשימוש במיומנויות קריאה, כתיבה ומתמטיקה.⁵

¹ ד"ר יסכה מוניקנדס-גבעון, הסיוע לתלמידים עם לקות למידה והפרעת קשב במערכת החינוך: עמדות ארגוני חברה אזרחית ביחס למדיניות ממשלתית (הכנסת, מרכז המחקר והמידע (16.8.22)). <https://www.knesset.gov.il> החינוך (knesset.gov.il)

² האקדמיה ללשון העברית, "החלטות האקדמיה בישיבתה האחרונה" (תמוז תשפ"א, יוני 2021).

³ משרד הבריאות, חטיבת הרפואה, השירות הארצי לריפוי בעיסוק, נייר עמדה הריפוי בעיסוק בנושא: תפקידם של מרפאים בעיסוק בהתערבות 12 בילדים, נוער ומבוגרים עם אבחנות של הפרעות נוירו-התפתחותיות, הפרעת למידה ספציפית, הפרעת קשב ופעלתנות-יתר והפרעה התפתחותית בקואורדינציה (20.02.2022).

⁴ עדו אבגר, לקויות למידה במערכת החינוך בישראל הכנסת, עמ' 5 (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 15.08.2018).

⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2021 (4.6.21).

ממחקרים עולה כי שכיחותן של הפרעות אלה הינה גבוהה במיוחד, כאשר בעשור האחרון הפרעת הקשב והריכוז הינה אחת מההפרעות הנחקרות ביותר.⁶ ע"פ משרד הבריאות בישראל, העדר טיפול בהפרעה זו עלול להוביל לנזק קשה בתפקודו של אדם ובבריאותו. כמו כן, הפרעת קשב מלווה לעיתים בהפרעות התנהגותיות אחרות, ועשויה אף להוביל לתחלואה נפשית.⁷

3.2 לקויות למידה ומערכת החינוך:

על-פי הסטטיסטיקה העולמית, אחד מכל חמישה אנשים סובל מבעיות למידה וקשב, כגון בעיות קשב וריכוז (ADHD).⁸ סטטיסטיקה זו לא פוסחת על מערכת החינוך בישראל,⁹ ועם השנים מספר הילדים המאובחנים עם הפרעות קשב או לקויות למידה הולך וגדל. נכון לשנת הלימודים תשע"ט (2018-2019), 261,182 תלמידים אובחנו בתור תלמידים עם "צרכים מיוחדים", בהם נכללות לקויות למידה והפרעות התנהגותיות. כמות תלמידים זו מהווה כ-11.3% מכלל התלמידים הלומדים בפיקוח משרד החינוך.¹⁰ תלמידים עם צרכים מיוחדים משתלבים בבתי ספר מיוחדים ובכיתות ייעודיות או רגילות בבתי ספר רגילים. שילובם של תלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתות רגילות מאפשר את צמצום ההפרדה והפערים החברתיים. כמו כן, שילוב זה תורם לקידום חברה שוויונית ומגוונת.¹¹ עם זאת, השתלבותו של הילד בחברה כרוכה לעתים הן בקשיים מנטליים והן בקשיים חברתיים. על מנת להתמודד עם קשיים אלה, ההורים נאלצים להשקיע את מיטב כספם בטיפול ילדיהם הכולל אבחונים, תרופות, שיעורים פרטיים ועוד. הדבר עשוי לסתור את תכליתו של חוק חינוך חובה,¹² שבמסגרתו נקבע כי החינוך יהיה חינם ושוויוני לגילאים 3-18.

במהלך השנים נוספו ויושמו תוכניות הנוגעות לסוגיית תלמידים עם לקויות למידה וקשב וריכוז. בשנת 1997, שר החינוך ושר המדע מינו ועדה לשם מיצוי יכולתם של תלמידים עם לקויות למידה. בהתאם לכך, גובשה מדיניות טיפול באשר לאותם תלמידים, והוקם אגף לקויות למידה בשירות הפסיכולוגי הייעוצי.¹³

"מלקויות ללמידה" מהווה דוגמה טובה לתוכנית שפותחה לשם מתן מענה לצורכי תלמידים עם קשיי ולקויות למידה, וכן בעבור תלמידים עם הפרעות קשב הלומדים בחטיבת הביניים. התוכנית אושרה בשנת הלימודים תשע"ח (2017-2018) ופועלת כיום ב-187 בתי ספר. מטרת התוכנית היא לאתר את התלמידים המתקשים ולפקח על התפתחותם החינוכית, תפקודם הלימודי והישגיהם, ובפרט לפעול לקידום תלמידים החווים קשיים ולקויות למידה.¹⁴ במסגרת התוכנית, נקבעה לתלמידים אלו זכויות לשירותי חינוך מיוחדים

⁶ אבנר אליצור, שמואל טיאנו, חנן מוניץ ומיכה נוימן, **פרקים נבחרים בפסיכיאטריה - מהדורה שישית**, דיונון הוצאה לאור - 2016, עמ' 501.

⁷ האתר של משרד הבריאות, מידע אודות ילדים ומתבגרים, הפרעות קשב וריכוז ADHD. [health.gov.il/health](https://www.health.gov.il/health)
⁸ National Center for Learning Disabilities <https://www.nclld.org/what-we-do>

⁹ ד"ר רינת גרין, "חינוך חינם? לא לילדים עם לקויות למידה", **כלכליסט** (13.01.23).
https://www.calcalist.co.il/local_news/article/ryxqdh6ci

¹⁰ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תלמידים עם צרכים מיוחדים, לפי סוגי לקויות ומסגרות לימוד, מעקב רב שנתי" (תש"ע-תשע"ט 2009/10-2018/19) (הודעה לתקשורת 24.6.21).

https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2021/207/06_21_207b.pdf
¹¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לעיל הי"ש 5.

¹² חוק לימוד חובה, תש"ט-1949.

¹³ דו"ח הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה, מוגש לשר החינוך (01.08.2014).
<https://meyda.education.gov.il/files/shefi/liikoheylemida/margalit2.pdf>

¹⁴ ורד מנשה, מנהלת תחום תיאום פעולות מול ועדות הכנסת, לשכת המשנה למנכ"ל, משרד החינוך, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של 53 הכנסת, 16 ביוני 2022; משרד החינוך, חוזר מנכ"ל, התאמות בדרכי ההיבחנות לנבחנים עם לקויות למידה אינטרניים ואקסטרניים, תשס"ד-דצמבר 2003. עמ' 49-50.

תוך שהם לומדים בכיתה "רגילה". בנוסף, תלמידים שיופנו על-ידי הצוות החינוכי, יאובחנו במימונו של משרד החינוך לצד תוספת סמלית של ההורים, בכדי למנוע אי שוויון בנגישות לאבחונים בין התלמידים שהתקבלו לתוכנית.¹⁵

עם זאת, תוכנית זו אינה חפה מקשיים, שכן תנאי הקבלה אליה מתבססים על הישגיהם הלימודיים של התלמידים שאותרו על ידי הצוות החינוכי ולא על סמך אבחונים דידקטיים או פסיכולוגיים שונים. עלתה טענה כי בכך נעשה עוול לתלמידים עם לקויות למידה אשר מתאמצים להביא הישגים הנתפסים כתקינים במסגרת החינוכית, שכן הם זקוקים לסיוע נוסף בכדי למצות את מלוא יכולותיהם.¹⁶

הורים לתלמידים שלא התקבלו לתוכנית וברשותם המשאבים משלמים על אבחונים ושיעורים פרטיים. עם זאת, הורים שאין ביכולתם אמצעים לממן אבחונים ושיעורים אלה, למעשה לא יכולים לספק לילדיהם מסגרת מתאימה וטיפול ראוי, דבר המוביל להרחבת הפערים בהישגים הלימודיים. כראייה לכך, ניתן לראות בסקר שנערך במאי 2022, עליו השיבו כ-323 הורים לתלמידים עם לקות למידה והפרעת קשב הלומדים בחטיבות הביניים ובתיכונים ברשויות בהן פועלת התוכנית "מלקויות ללמידה". מדיווחי ההורים עולה שלמעלה מ-50 אחוז מהתלמידים שאובחנו עם לקות למידה והפרעת קשב לא קיבלו סיוע לימודי.¹⁷

בשנת 2019 הוסדר נוהל "אישור מלגות לאבחון תלמידים מעוטי יכולת", דרכו ניתנות מלגות אבחון לתלמידים בכיתות ח'–י' לקראת מבחני הבגרות במימון תקציב ייעודי.¹⁸ מטרת הנוהל לקדם שוויון הזדמנויות במימוש הפוטנציאל של תלמידים עם לקויות למידה שמגיעים ממשפחות מועטות יכולת. בתי הספר אמונים על מימוש הזכות, שכן הם מופקדים על איתור התלמיד ועל הקביעה כי הוא סובל מהפרעת קשב ופעלתנות יתר. עובר לאיתור, הורי התלמיד צריכים לתת את הסכמתם לתהליך האבחון וללוות את ילדם במהלכו.¹⁹

בהמשך, בשנת 2022, פורסמה "מדיניות האיתור והטיפול בתלמידים עם הפרעת קשב ופעלתנות יתר" על ידי משרד החינוך.²⁰ במסגרת המדיניות, נבנה מתווה סדור שבעזרתו ילדים עם הפרעות קשב מקבלים מענה רחב, הכולל: איתור, התערבות וטיפול בתלמידים עם הפרעת קשב ופעלתנות יתר, התאמות בדרכי הוראה ולמידה לתלמידים, שינויים בסל ההתאמות בדרכי ההיבחנות עבור תלמידים עם הפרעת קשב והתאמות טיפול תרופתי.²¹

3.3 השלכות כלכליות של לקויות למידה והשפעותיהן:

למשפחות מועטות יכולת, מימון האבחון להפרעות קשב וריכוז עשוי להוות מכשול. ניתן להתמודד עם קושי זה באמצעות מספר דרכים לרבות. כך למשל, מוצעות מספר תוכניות תמיכה, כמו למשל התוכנית של אגודת

¹⁵ המנהל הפדגוגי במשרד החינוך, מלקויות ללמידה, התוכנית המערכתית לאיתור וטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב. [hoveret_hadasha_melakuyot_llemida2018.pdf \(education.gov.il\)](https://education.gov.il/education/units/shafi/likuyeylemida/mimunivhuniim.htm)

¹⁶ הי"ש 15 לעיל, עמ' 50-51.

¹⁷ שם, עמ' 6-5.

¹⁸ <https://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/LikuyeyLemida/mimunivhuniim.htm> נוהל "אישור

מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי יכולת" – תשע"ט, 2019.

¹⁹ שם. מימון אבחונים (education.gov.il)

²⁰ הפרעת קשב ופעלתנות יתר של תלמידים במערכת החינוך, מדיניות האיתור והטיפול בתלמידים עם הפרעת קשב ופעלתנות

יתר; יולי, תשפ"ב - 2022. [Hoveret_Hafrat_Keshev2022.pdf \(education.gov.il\)](https://education.gov.il/education/units/shafi/likuyeylemida/mimunivhuniim.htm)

²¹ שם, עמ' 6-5.

"ניצן" להורים לילדים עם לקויות למידה והפרעות קשב וריכוז.²² מדובר בתוכנית אימון להורים. במסגרתה, נבחנים רגשות ההורים תוך הצעות להתמודדות עם הקושי איתו הם הגיעו. תהליך זה מקנה להורים כלים על מנת להכיר את חולשות הילד, לשפר את מערכת היחסים ביניהם ואף לאפשר להורה לחולל שינוי עצמי ולסייע לילד בהיבט הלימודי.

השכלה היא גורם מהותי בקידום מצבו החברתי-כלכלי של הפרט, לכן הורים רבים משקיעים כספים ומשאבים לשם חינוך ילדיהם. בשנת 2020, 53% מכלל התלמידים אשר נבחנו בבחינות הבגרות קיבלו התאמות שיקלו עליהם בדרכי ההיבחנות בבחינות.²³ מחקרים נוספים מראים כי ישנם הבדלים בשיעור מקבלי ההתאמות בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה: ככל שהתלמידים מתגוררים ביישוב המשויך לאשכול חברתי-כלכלי גבוה יותר, כך שיעור התלמידים המקבלים התאמות גדול יותר.²⁴

בנוסף, גם דו"ח העוני לשנת 2021 ממחיש את הפערים הקיימים בחברה בהקשר זה. מדו"ח זה עלה כי יותר מחמישית מאזרחי מדינת ישראל נמצאים מתחת לקו העוני, כאשר 10.6% מהם ויתרו על טיפול רפואי ו-6.9% ויתרו על תרופות מרשם בשל קשיים כלכליים.²⁵ העלות של תרופות המסייעות להתמודדות עם השלכות הפרעות קשב וריכוז, לרבות ריטלין, יכולה לנוע בין 1,500-100 ש"ח בשוק הפרטי כאשר העלות משתנה בהתאם לסוג ולמינון.²⁶ כלומר, בהתאם לנתונים, ייתכן ורבים ייאלצו לוותר על קניית תרופות אלו, וכך הורים רבים יתקשו לתת את המענה הנדרש לילדם הסובל מלקויות לימודיות. מעבר לכך, ישנן הוצאות כלכליות נוספות, בהן שיעורים פרטיים בהוראה מתקנת אשר מחירם נע בין 100-250; קלינאי תקשורת אשר עלות טיפול מצדו נעה בין 300-400 וריפוי בעיסוק שעלותו עומדת על כ-150. זאת, בנוסף לתשלום מאות שקלים בעבור טיפולים פסיכולוגיים בשל הצורך בתמיכה נפשית ורגשית במקרים מסוימים.²⁷ יש לציין כי מדובר במחירים שעתיים, כך שהעלויות מסתכמות במאות ואלפי שקלים בחודש. כמו כן, במצב בו יש במשפחה יותר מילד אחד הסובל מלקות או הפרעה ודאי שהעלויות כפולות.

נכון לשנת 2019, ההוצאה הפרטית לתלמיד עבור שירותי חינוך עומד על 701 ש"ח לחודש בממוצע למשק בית. ישנם פערים בחלוקת משקי הבית לחמישונים: בעוד שהנמצא בחמישון העליון ישקיע 1,245 ש"ח בחודש בשירותי חינוך, השקעת החמישון התחתון תהא 434 בלבד.²⁸ בנוסף, מסקר שבדק את שיעור ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחה על הטיפול בילד עם הפרעת קשב עלה כי הוצאה זו, אשר כוללת שיעורי עזר או שיעורים פרטיים, הינה למעלה מ-400 ב-45% מהמקרים, וב-17% מהמקרים הוצאה זו עשויה להגיע גם למעל 1,000.²⁹ כתוצאה מכך, אנו משערים כי תיתכן פגיעה בהשכלתו ובמימוש יכולותיו של התלמיד מהחמישון התחתון, אשר תוביל להרחבת הפערים בחברה. אחת ממטרותיו של משרד החינוך היא להקנות לכלל התלמידים במדינה את החינוך, הכלים והידע שישרתו אותם ויסייעו להצלחתם

²² אגודה שהוקמה על ידי הורים ומתנדבים ומהווה הארגון הגדול בארץ הפועל לטיפול בבוגרים ובילדים עם לקויות למידה; <https://www.nitzan-israel.org.il/34181.aspx> - האתר של אגודת ניצן.

²³ ד"ר יסכה מוניקנדס-גבעון, **הסיוע לתלמידים עם לקות למידה והפרעת קשב במערכת החינוך: עמדות ארגוני חברה אזרחית ביחס למדיניות ממשלתית** (הכנסת, מרכז המחקר והמידע (16.8.22)).

²⁴ אבגר, לעיל ה"ש 4.

²⁵ הביטוח הלאומי דו"ח העוני והאי שוויון (2021).

²⁶ "מחירי התרופות להפרעות קשב" **קווים ומחשבות העמותה הישראלית להפרעות קשב (ADHD)** (07.01.16).

²⁷ ד"ר גרין, לעיל ה"ש 9, כלכליסט - https://www.calcalist.co.il/local_news/article/ryxqdh6ci

²⁸ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לעיל ה"ש 5.

²⁹ ד"ר איתי גל "מחקר ישראלי: האם ריטלין, קונצרטא וואנט באמת עוזרות בלימודים?" **Ynet** (07.05.18). <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5251766,00.html>

הלימודית. בהתאם לכך, ולצורך מימוש המטרה, תקציב החינוך הוא השני בגודלו בתקציב המדינה כיום³⁰ והוא תופס את הפלח הגדול ביותר מתקציב המדינה לשנת 2023 - 2024 שאושר במאי האחרון.³¹ עם זאת, ישנם עשרות אלפי תלמידים עם לקויות למידה שאינם מקבלים את הכלים להצליח בלימודים.³² הפגיעה בשוויון בקרב תלמידים עם לקויות למידה מתבטאת באי מתן מענה לצרכים המיוחדים הנובעים מלקות הלמידה וזאת, במימון שירותי חינוך מיוחדים כדוגמת שעות הוראה, טיפול וסיוע והתאמות פדגוגיות.³³

חוסר טיפול ואבחון בהפרעות קשב ולקויות למידה עשוי להביא במקרים מסוימים להשלכות משמעותיות לרבות פגיעה בהישגים, נטייה לעבריינות, פגיעה בדימוי העצמי, התמכרויות, רגשות תסכול, התנהגות אנטי חברתית ועוד.³⁴ יתרה מזו, אבחון מאוחר וחוסר טיפול בלקויות למידה והפרעות קשב עשוי לעלות למשק פי 3.5-7 לעומת מצב בו מתבצע אבחון וניתן טיפול בזמן.³⁵

לסיכום, נוכח הממצאים שסקרנו לעיל, נראה כי הפרעות קשב וריכוז נפוצות בקרב תלמידים רבים, והטיפול בהן כרוך בעלויות רבות ומשתנות. ישנן תוכניות רבות שמטרתן לסייע ולתמוך הן לתלמיד והן להורה. עם זאת, הן אינן בהכרח מספקות את המענה הנדרש. לכן, יש לדאוג לפתרון ומענה נוסף למצוקה המלווה את ההורים לילדים עם הפרעות קשב וריכוז בדמות תמיכה כלכלית. תמיכה מסוג זה בטווח הקרוב עשויה לצמצם משמעותית את העלויות בטווח הרחוק. על המדינה ומערכת החינוך לסייע בהשתלבות התלמיד על-ידי תקציב ראוי ומימון הולם. בדרך זו, יבוא לידי ביטוי גם שינוי חברתי וצמצום הפערים בחברה.

4. סקירת המצב החקיקתי הקיים

מטרת הפרק היא סקירת החקיקה הקיימת והסדרים נוספים בעניין הזכויות הניתנות לילדים עם ADHD ולקויות למידה. כמו כן, נסקור את הסיוע הכלכלי עבור משפחותיהם. לצד סקירת חקיקה זו תוצג חקיקה נוספת שעניינה סיוע כלכלי שניתן למשפחות מסיבות שונות, במטרה להקיש מכך לענייננו.

4.1 המסגרת הנורמטיבית הנוגעת לסיוע כלכלי להפרעות קשב ול-ADHD:

4.1.1 חוק בריאותי ממלכתי

צו תנש"ט-1999 (התפתחות הילד) הוא תיקון של חוק ביטוח בריאותי ממלכתי תשנ"ד-1994.³⁶ במסגרת הצו ניתנת הזכאות לטיפול רב מקצועי בליקויי למידה לילדים המאובחנים עם ADHD, זאת באמצעות ספקי השירות של הקופה הרפואית או מי מטעמה.³⁷ סל השירותים שמעוגן בחוק כולל:

³⁰ ד"ר גרין, לעיל ה"ש 9 - https://www.calcalist.co.il/local_news/article/ryxqdh6ci; שחר אילן "התוספת לתקציב החינוך: 2.7 מיליארד לחדרים, 700 מיליון - לשאר הציבור" כלכליסט (01.05.2023). https://www.calcalist.co.il/local_news/article/s1tj7pp73

³¹ מתן וסרמן, אנה ברסקי, אליאב בטיטו "בתום לילה ארוך: תקציב המדינה ל-2023-2024 אושר בקריאה שנייה ושלישית" מעריב (24.05.2023). <https://www.maariv.co.il/news/politics/Article-1009146>

³² ה"ש 9 לעיל, ד"ר רינת גרין.

³³ אביבית ברקאי - אהרונוף, המחלקה המשפטית, "בזכות", תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 14 ביולי 2022.

³⁴ ד"ר מוניקנדס-גבעון, לעיל ה"ש 23.

³⁵ Ornoy, Asher, and Avia Spivak. "Cost effectiveness of optimal treatment of ADHD in Israel: a suggestion for national policy." Health economics review 9.1 (2019): 1-8 https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/37e55350-88a3-ec11-8148-00155d082403/2_37e55350-88a3-ec11-8148-00155d082403_11_19603.pdf

³⁶ צו תנש"ט-1999, סעיף 20(א).

³⁷ חוברת "ביטוח רפואי ושירותי בריאות לאוכלוסיות בעלות מעמד מיוחד" שמטרתה לסייע לאוכלוסיות מגוונות למצות את זכויותיהן לשירותים בריאותיים. <https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/eco13022013.pdf#page=25>.

- זכאות לטיפול על ידי צוות רב-מקצועי עד גיל 6 שנים.
- זכאות לאבחון מלא ל-ADHD עד גיל 18 שנים.
- זכאות לקבלת טיפול תרופתי במידה והילד אובחן בהפרעה טרם הגיעו לגיל 18 שנים.
- זכאות לטיפול ע"י גורם מקצועי מוסמך (כך למשל: פסיכולוג, עובד סוציאלי וכד') כחלק ממסגרת הטיפול הרב תחומי שניתן להתפתחות התקינה של הילד, ע"פ המכסות שנקבעו בחוק. בהקשר זה, בגין סדרת טיפולים הניתנת על ידי מטפלים מטעם הקופה, ישנו חיוב להשתתפות עצמית לכל טיפול בנפרד.³⁸

בכדי לקבל אבחון להפרעת ADHD אשר יאפשר את מימוש הזכויות השונות שמפורטות בחוק ביטוח בריאותי ממלכתי - יש לפנות אל אחד מהגורמים הבאים:

- איש מקצוע רפואי שהתמחה ורכש ניסיון בטיפול בהפרעת קשב.
- רופא ילדים מומחה או רופא משפחה מומחה שעבר הכשרה של משרד הבריאות.
- פסיכולוג מומחה שהתמחה ורכש ניסיון בטיפול ב-ADHD.³⁹

בנוסף, על פי סעיף 10 לחוק, לקופות החולים יש את האפשרות לספק שלל שירותים רפואיים במסגרת הביטוחים המשלימים.⁴⁰ בפועל, קופות החולים משתמשות בכלי שהמחוקק העניק להן ומציעות מגוון שירותים רפואיים בהשתתפות עצמית נמוכה.⁴¹ למשל, בענייננו, ניתנים טיפולים להתפתחות הילד עם הפרעות ריכוז, וגם אבחון ממוחשב המתאר ADHD.⁴² **חשוב לציין שאבחון זה אינו עומד לבדו, והוא משמש ככלי עזר באבחון אלו הסובלים מ-ADHD.**

4.1.2 חוק חינוך מיוחד

החוק מגדיר כי לקות למידה רב-בעייתית ו-ADHD חמור נחשבים כ"צרכים מיוחדים".⁴³ עוד נקבע בחוק זה כי ועדת הזכאות והאפיון לשירותי חינוך מיוחדים היא הגורם שקובע אם תלמיד שיש לו אחת או יותר ממוגבלויות אלה (או אחרות המצוינות בחוק) זקוק למסגרת מותאמת או רגילה.⁴⁴ בנוסף לכך, הועדה קובעת את זכאותו של הילד לסל שירותים לפי תפקודו וצרכיו,⁴⁵ אשר מכיל בין היתר את אורך יום הלימודים וזכאות לסיוע כיתתי והזנה.⁴⁶ נקבע כי התלמיד יוכל להיות מופנה לוועדה באמצעות מספר גורמים ובהם המוסד החינוכי, הרשות המקומית והוריו.⁴⁷ ועדת הזכאות והאפיון המיוחד מוסמכת להורות לכל אדם להמציא אבחנה של גורם מקצועי מוסמך וקביל.⁴⁸ פסיכולוג מומחה או רופא מומחה נחשבים כגורם שכזה

³⁸ סעיף 20(א)(6) וסעיף 20(א)(1) לחוק ביטוח בריאותי ממלכתי תשנ"ד-1994.
³⁹ "אבחון הפרעת קשב" (01.04.2014) **כל זכות**. **אבחון הפרעת קשב (הליד) – כל-זכות** (kolzchut.org.il); ד"ר יסכה מוניקדם-גבעון, "הסיוע לתלמידים עם לקות למידה והפרעת קשב במערכת החינוך: עמדות ארגוני חברה אזרחית ביחס למדיניות הממשלתית", (מחקר המרכז והמידע אוגוסט 2022).

⁴⁰ דוגמאות לאבחונים שמוצעים לאזרחים.

ראו: <https://call.gov.il/infocenter/index?page=content&id=EL5191&cat=SKIDS&actp=LIST>.
⁴¹ דוגמאות לסוגי האבחונים המוצעים במסגרת הביטוח המשלים.

ראו: <https://call.gov.il/infocenter/index?page=content&id=EL5191&cat=SKIDS&actp=LIST>.
⁴² הסבר על אבחון ממוחשב שמוענק <https://www.maccabi4u.co.il/new/eligibilities/3557>.

⁴³ חוק חינוך מיוחד, תשמ"ח-1988, התוספת הראשונה לחוק.

⁴⁴ החל משנת הלימודים תש"פ (2019-2020) ועדת זכאות ואפיון פועלת במקום ועדת ההשמה, והיא קובעת אם ילד זכאי לשירותי חינוך מיוחדים.

⁴⁵ סעיף 7(א)(1) לחוק חינוך מיוחד, תשמ"ח-1988.

⁴⁶ חוק חינוך מיוחד, תשמ"ח-1988 תוספת שנייה.

⁴⁷ שם, סעיף 8 לחוק.

⁴⁸ שם, סעיף 9(א) לחוק.

בהקשר ל-ADHD, ופסיכולוג מומחה ומאבחן דיסקטי הם הגורם המקצועי באשר ללקות למידה רב בעייתית.⁴⁹ בהקשר זה, יש לציין כי אבחון למטרות השמה או התאמה למסגרת לימודית לילדים בגיל 3 ועד 6 שנים ניתן כשירות על ידי קופות החולים, והוא מעוגן בהסכם בין משרד החינוך למדינה.⁵⁰

4.1.3 רשות המיסים

סעיף 45 לפקודת המס קובע כי תושב ישראל שהיה לו או לבן זוגו בשנת המס ילד נטול יכולת,⁵¹ יהא זכאי לשתי נקודות זכות בגינו.⁵² בשנת 2012 הוחלט כי ילד שהופנה למסגרת חינוך מיוחד על ידי הועדה שהוזכרה בחוק חינוך מיוחד לעיל ייחשב כמי שיש לו לקות למידה חמורה במיוחד, אשר עומדת במצב הנדרש בסעיף 45 לחוק, ויזכה את הוריו בנקודות זכות.⁵³ ההטבה בסך 5,640 ש"ח לשנה, וניתן לקבל החזר מס רטרואקטיבי עבור 6 השנים הקודמות לתאריך הבקשה. הורים שילדם עונה על התנאים שפורטו לעיל נדרשים למילוי טופס 116 א' והגשתו למשרדי פקיד השומה באזור מגוריהם על-מנת לממש את הזכאות.⁵⁴ בעבר ההורים נדרשו לצרף לטופס הבקשה את החלטתה של ועדת זכאות ואפיון לשירותי חינוך מיוחד, אך בשנת 2021 הוחלט כי המידע יעבור אוטומטית ממשרד החינוך לרשות המיסים.⁵⁵

4.1.4 חוק ביטוח לאומי

לפי חוזר המוסד לביטוח לאומי משנת 2011 (הנחיות לקביעות נכות בנושא לקות למידה והפרעת קשב וריכוז),⁵⁶ הורה לילד הסובל מבעיית התנהגות קשה והפרעת ADHD שלומד במסגרת חינוכית מיוחדת, עשוי להיות זכאי לקצבת ילד נכה מגיל 91 ימים ועד גיל 18 ו-3 חודשים. החוזר מתבסס על תקנות הביטוח הלאומי (ילד נכה),⁵⁷ תש"ע-2010.⁵⁸ הקצבה בשיעור של כ-50% בסך 1,676 ₪.⁵⁹

4.2 הצעות חוק שהוגשו בנושא סיוע כלכלי להפרעת קשב ו-ADHD:

חברי כנסת ניסו, ועדיין מנסים, לקדם הצעת חוק שמטרתה לאגד את המונחים המשפטיים הרלוונטיים, וכיוצא בזה להקל על ילדים המגיעים ממשפחות מעוטות יכולת בקבלת זכאות למימון אבחון ללקויות למידה. ראו למשל את ההצעות העדכניות ביותר:

חבר הכנסת:	תאריך ההצעה:	שם הצעת החוק:	מספר הצעת חוק:	מצב:	תוכן:

⁴⁹ שם, התוספת השנייה לחוק.

⁵⁰ "הפרעת קשב וריכוז (ADHD) (13.07.22) כל זכות. הפרעת קשב וריכוז (ADHD) (בריאות) – כל-זכות(kolzchut.org.il)

⁵¹ הערה: ההגדרה לנטול יכולת מתייחסת למוגבלות שכלית-התפתחותית.

⁵² סעיף 45 לפקודת המס [נוסח חדש].

⁵³ רשות המסים בישראל, עמוד 5, סעיף 3.3. https://www.gov.il/BlobFolder/policy/income-tax-professional-inst-10-2012/he/Policy_IncomeTaxInst_hor10-2012.pdf

⁵⁴ דף הסבר אודות בקשה לזיכוי ממס עבור קרוב עם מוגבלות (טופס 116א'), gov.il - <https://www.gov.il/he/service/itc-request-for-tax-credits-disabled-relative>

⁵⁵ רשות המסים בישראל, הודעות דוברות, הקלה להורים לילדים עם צרכים מיוחדים (23.02.2021) - <https://www.gov.il/he/departments/news/sa230221-1>

⁵⁶ המוסד לביטוח לאומי, חוזר לשכה רפואית בנושא הנחיות לקביעת נכות בנושא לקות למידה והפרעת קשב וריכוז

(07.12.2011) - ט"ז אדר א' תשע"א (btl.gov.il)

⁵⁷ סעיף 2 לתקנות הביטוח הלאומי (ילד נכה). https://www.nevo.co.il/law_html/law01/500_285.htm#med1

⁵⁸ אתר הביטוח הלאומי, פירוט בנוגע לקצבות והטבות, ההסדר המוצע בביטוח לאומי לעניין קצבת ילד נכה (הסובל מהפרעת קשב וריכוז חמורה). [בעיות התנהגותיות קשות - מי זכאי לקצבת ילד נכה? \(לפי מחלות וליקויים\) | ביטוח לאומי\(btl.gov.il\)](https://www.gov.il/he/departments/news/sa230221-1)

⁵⁹ הי"ש 56 לעיל.

מנהלי בתי ספר יוכלו לקבוע מי מהתלמידים שמגיעים ממשפחות מעוטי יכולת יהיו זכאים למימון אבחון ללקויות למידה.	לא עבר	פ/24/3077	הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ב-2022. ⁶⁰	24.01.2022	יואב בן צור
מנהלים יוכלו לקבוע מי מהתלמידים שמגיעים ממשפחות מעוטות יכולת יהיו זכאים למימון אבחון ללקויות למידה.	לא עבר	פ/74/25	הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה ממשפחות מעוטות יכולת. ⁶¹	12.12.2022	רון כץ
מנהלי בתי ספר יוכלו לקבוע מי מהתלמידים שמגיעים ממשפחות מעוטי יכולת יהיו זכאים למימון אבחון ללקויות למידה.	בהכנה לקריאה ראשונה	פ/25/1531	הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ג-2023. ⁶²	09.01.2023	מאיר כהן
מנהלי בתי ספר יוכלו לקבוע מי מהתלמידים שמגיעים ממשפחות מעוטי יכולת יהיו זכאים למימון אבחון ללקויות למידה.	הונחה על שולחן הכנסת	פ/1711/25	הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ג-2023. ⁶²	16.01.2023	ואליד אלהואשלה

⁶⁰ אתר הכנסת, מאגר החקיקה הלאומי, הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ב-2022. [הצעת חוק\(knesset.gov.il\)](https://knesset.gov.il)

⁶¹ אתר הכנסת, מאגר החקיקה הלאומי, הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ג-2022. [הצעת חוק\(knesset.gov.il\)](https://knesset.gov.il)

⁶² אתר הכנסת, מאגר החקיקה הלאומי, הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ג-2023. [הצעת חוק\(knesset.gov.il\)](https://knesset.gov.il)

מעותי יכולת יהיו זכאים למימון אבחון ללקויות למידה.	לדיון מוקדם		מעוטות יכולת, התשפ"ג-2023. ⁶³		
---	-------------	--	---	--	--

בחלק זה בחרנו לפנות להסדרים חקיקתיים נוספים על מנת ללמוד על מדיניות הסיוע הממשלתי הניתן לאוכלוסיות שונות, ומכך להקיש בדבר הצורך בסיוע הנדרש לאוכלוסייה בענייננו. הנתונים מפורטים בטבלה כדלקמן:

4.3 השוואה לסיוע כלכלי שניתן למשפחות מסיבות שונות:

האוכלוסייה:	סוגי ההטבות:
כבדי שמיעה	<ul style="list-style-type: none"> • בדומה ל-ADHD, הורים לילדים כבדי שמיעה (החל משיעור מסוים) זכאים לקבל 2 נקודות זיכוי על בסיס סעיף 45 לפקודת מס הכנסה.⁶⁴ שווי ההטבה בגובה עד 5,640 ש"ח לשנה, וניתן לקבל החזר מס רטרואקטיבי עבור 6 השנים הקודמות לתאריך הבקשה.⁶⁵ • ילדים עד גיל 18 ו-3 חודשים שלהם ירידה בשמיעה של לפחות 40 דציבלים בתדירויות הדיבור ובשתי האוזניים (מוגדרים כחירשים), זכאים לגמלת ילד נכה.⁶⁶ ילדים עם ירידה של 40-44 דציבלים הזקוקים למכשירי שמיעה באופן קבוע בשתי האוזניים (מוגדרים ככבדי שמיעה) זכאים לגמלה בשיעור של 50%, וילדים שיש להם ירידה של לפחות 45 דציבלים בשתי האוזניים זכאים לגמלה בשיעור של 100%. • ילדים עם לקות שמיעה עד גיל 18 זכאים לטיפול שפה ודיבור במסגרת שירותי ההתפתחות הילד שבסל הבריאות.⁶⁷ עד הגעת הילד לגיל 3 הוא זכאי למספר טיפולים לא מוגבל והוריו לא מחויבים בהשתתפות עצמית.⁶⁸ מגיל 3 ומעלה התנאים משתנים בהתאם לגיל, ולאחר גיל 18 קיימת זכאות ל-20 טיפולים בשנה, בתוספת השתתפות עצמית. • ילדים עם לקות שמיעה זכאים לטיפולים תומכים של משרד החינוך.⁶⁹ הטיפולים כוללים אבחון תקשורתי לצורך קבלת הערכה מדויקת למצב

⁶³ אתר הכנסת, מאגר החקיקה הלאומי, הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשפ"ג-2023. [הצעת חוק \(knesset.gov.il\)](https://knesset.gov.il).

⁶⁴ סעיף 45 לפקודת המס [נוסח חדש].

⁶⁵ "נקודות זיכוי ממס הכנסה בעד ילד או בוגר עם מוגבלות" **כל זכות** (14.02.2020). [נקודות זיכוי ממס הכנסה בעד ילד או בוגר עם מוגבלות \(זכות\) – כל-זכות \(kolzchut.org.il\)](https://kolzchut.org.il).

⁶⁶ אתר הביטוח הלאומי, קצבאות והטבות, מידע בנוגע לזכאות לקצבת נכות לילד בגין לקות שמיעה. [ליקוי שמיעה - מי זכאי לקצבת ילד נכה? \(לפי מחלות וליקויים\) | ביטוח לאומי \(btl.gov.il\)](https://btl.gov.il).

⁶⁷ משרד החינוך, חוזר מנכ"ל, יישום חוק החינוך המיוחד: שירותים פרא-רפואיים לתלמידים במסגרות החינוך המיוחד (education.gov.il) **תשס"ח/8-1.2-25** יישום חוק החינוך המיוחד: שירותים פרא-רפואיים לתלמידים במסגרות החינוך המיוחד (education.gov.il).

⁶⁸ "טיפול תקשורת לילדים כבדי שמיעה" **כל זכות** (23.04.2013). [טיפול תקשורת לילדים כבדי שמיעה \(זכות\) – כל-זכות \(kolzchut.org.il\)](https://kolzchut.org.il).

⁶⁹ "טיפולים תומכים לילדים כבדי שמיעה" **כל זכות** (22.04.2013). [טיפולים תומכים לילדים כבדי שמיעה \(זכות\) – כל-זכות \(kolzchut.org.il\)](https://kolzchut.org.il).

<p>הילד, טיפולי תקשורת, והדרכת אודיו לוגית שמועברת לילד והוריו בנוסף ליעוץ אישי בשימוש במערכות הגברה אישיות.</p> <ul style="list-style-type: none"> • פעוטות עם ליקוי שמיעה זכאים לטיפול ולחינוך במסגרת יום ייעודית שנמצאת בפיקוח משרד הבריאות ומשרד הרווחה.⁷⁰ בנוסף, נקבע שהורים לילדים עם מוגבלות יהיו זכאים להסעה לטיפולים.⁷¹ 	
<ul style="list-style-type: none"> • ילדים עד גיל 9 אשר סובלים מהפרעה בשטף הדיבור (גמגום), זכאים לאבחונים וטיפולים בהתאם לחוק ביטוח בריאותי ממלכתי, במסגרת שירותי התפתחות הילד שבסל הבריאות.⁷² • הטיפולים לילדים עד גיל 6 ניתנים בתוספת השתתפות עצמית בסכום משתנה, והטיפולים לילדים מעל גיל 6 מסובסדים בשיעור של כ-50%, כמפורט באתר משרד הבריאות.⁷³ • קיים קורס מקוון לסיוע בגמגום בשיטה ייחודית בשיתוף בית חולים הדסה המיועד לילדים מעל גיל 6, אשר מסובסד בשיעור של עד כ-50%.⁷⁴ 	<p>הפרעה בשטף הדיבור (גמגום)</p>
<p>חוק הבטחת הכנסה קובע כי באחריות המדינה לדאוג לרווחת ילדים יתומים או נטושים, ולהעניק להם קצבה למחיה.⁷⁵ ילד ששני הוריו נפטרו או שאחד מהוריו נפטר והשני "נעדר", וכן ילד שהוריו נטשו אותו, זכאי לגמלת הבטחת הכנסה חודשית שגובהה 2,220 ש"ח.⁷⁶ בנוסף, ילדים בגיל 6-18 אשר גדלים ללא הורים זכאים למענק בגובה 1,101 ש"ח בתחילת כל שנת לימודים.⁷⁷</p>	<p>נוער בסיכון</p>

לסיכום, מהאמור עולה כי הן הסעדים שניתנים לתלמידים עם לקויות למידה, והן ההליך הפרוצדורלי שכרוך בקבלתם, מוסדרים על ידי חוקים שונים: חוק בריאותי ממלכתי; חוק הביטוח הלאומי; פקודת המס; חוק חינוך מיוחד. הסעדים שמוענקים לתלמידים עם לקות למידה מסוג ADHD נעים בין קבלת מימון לאבחון במידה והלקות מסווגת ברמת חומרה נמוכה, לבין קבלת 50% נכות במידה והלקות מסווגת ברמת חומרה גבוהה. יש לציין כי קיים קושי לאמוד את היקף הסיוע בעניין הסעדים שניתנים לתלמידים עם לקויות למידה, וזאת מאחר שאין מידע רב שניתן להקיש ממנו. זאת ועוד, עולה כי בעבר ובהווה נעשו ניסיונות להסדיר את המנגנון באמצעות חוק אחד, אשר יאגד את ההגדרות המשפטיות הרלוונטיות ויקל על תלמידים עם לקויות למידה לקבל את הסעד הנדרש להם. עם זאת, הצעות אלה לא התגבשו לכדי חקיקה עד כה.

⁷⁰ "שילוב פעוטות כבדי שמיעה במעון רגיל" כל זכות (20.11.2013). [היסטוריית גרסאות של הדף "שילוב פעוטות כבדי שמיעה במעון רגיל" – כל-זכות\(kolzhut.org.il\)](https://www.kolzhut.org.il)

⁷¹ עת"מ (ת"א) 2390/04 שחר סעאדה נ' עיריית ראשון לציון.

⁷² חוק ביטוח בריאותי ממלכתי, תשנ"ד-1994 – סעיף 6(א) + סעיף 21ב.

⁷³ אתר משרד הבריאות, זכאות ופירוט אודות הפרעות בתקשורת (ריפוי בדיבור) - [כל הבריאות - הפרעות בתקשורת \(ריפוי בדיבור\)\(call.gov.il\)](https://www.call.gov.il)

⁷⁴ האתר של המרכז הרפואי האוניברסיטאי "הדסה", מידע בנוגע ל"תוכנית אונליין - נפטרים מהגמגום" - [תוכנית אונליין - נפטרים מהגמגום\(hadassah.org.il\)](https://www.hadassah.org.il)

⁷⁵ חוק הבטחת הכנסה, תשמ"א-1980 - סעיפים 1 ו-2 לתוספת הראשונה.

⁷⁶ תקנות הבטחת הכנסה, תשמ"ב-1982 – תקנה 2; "קצבת הבטחת הכנסה לילד יתום או לילד נטוש" כל זכות (11.06.2012). [קצבת הבטחת הכנסה לילד יתום או לילד נטוש \(זכות\) – כל-זכות\(kolzhut.org.il\)](https://www.kolzhut.org.il)

⁷⁷ חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-1995 – סעיף 74. https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/039_002.htm#Seif77; "מענק לימודים לילדים יתומים, נטושים, או שהוריהם אינם בארץ" כל זכות (02.02.2015). [מענק לימודים לילדים יתומים, נטושים, או שהוריהם אינם בארץ \(זכות\) – כל-זכות\(kolzhut.org.il\)](https://www.kolzhut.org.il)

5. סקירת המצב הקיים בספרות

בפרק זה נסקור את הספרות העוסקת במצב הקיים, תוך שימת דגש על הצורך בתמיכה כלכלית בהוצאות נלוות עבור הורים לילדים עם הפרעות קשב ופעלתנות יתר (ADHD).

5.1 מאפייני הפרעות הקשב:

משפחת הפרעות הקשב מאופיינת בשלושה קשיים עיקריים הטומנים בחובם פגיעה בתפקודו של הפרט ועשויים להפריע גם לאחרים בסביבתו:

1. הרכיב הראשון של הפרעת הקשב הוא **קשב וריכוז**, הבא לידי ביטוי בחוסר תשומת לב, שגיאות רשלניות בלימודים, בעבודה או בפעילות אחרת, וכן מתבטא גם בהסחה על ידי גירויים שונים.
2. הרכיב השני הוא **היפראקטיביות** (פעלתנות יתר) המתבטאת בתזוזה ו/או דיבור בלתי פוסקים, התנהגות חסרת שקט ולעיתים מרובת מרץ.⁷⁸ כתוצאה מכך קיים קושי לאדם להעסיק עצמו בפעילויות פנאי, בדגש על פעילות שקטה.⁷⁹
3. הרכיב השלישי הוא **אימפולסיביות** שמתבטאת בעיקר בחוסר וויסות רגשי.

רכיבים אלו יכולים להופיע במקביל או בנפרד, כך שייתכן כי אדם הסובל מהפרעת קשב יחווה את כולם יחד או רק את חלקם.⁸⁰ כמו כן, מהסקירה שביצענו עולה כי קיים רצף נרחב של הפרעות קשב ושההשפעות של ההפרעות משתנות מאדם לאדם.

הסימפטומים להפרעת מופיעים לרוב החל מגיל ילדות ומשפיעים באופן משמעותי על ההשתלבות החברתית ו/או הלימודית של התלמיד, מכיוון שההפרעה מתפתחת בדרך כלל ב-5 שנות החיים הראשונות ואינה דועכת.⁸¹ הפרעות הקשב והלמידה באות לידי ביטוי גם מחוץ לעולם החינוך, למשל בעריכת קניות, נסיעה באוטובוס, נהיגה, ארגון הבית, ארגון זמן, ניהול כספים ועוד. הקריטריונים לקבלת אבחון בנוגע להפרעת קשב וריכוז, היפראקטיביות והפרעות אחרות נסמכים על המדריך לאבחון וסטטיסטיקה של הפרעות נפשיות של איגוד הפסיכיאטרים האמריקאי, ה-DSM.⁸² מצב בו אכן מדובר בהפרעה יהיה כאשר מופיעים לפחות חמישה תסמינים של חוסר קשב ו/או היפראקטיביות במשך שישה חודשים באופן שמפריע לתפקוד ושאינו תואם את השלב ההתפתחותי בו מצוי הילד.⁸³ עולה כי ילדים בגילאי 6-11 הם שמגיעים לביצוע בדיקה על פי רוב, שכן מדובר בגילאים בהם המוסד החינוכי מאבחן אותם ומפנה לבדיקה.⁸⁴

78

Kaplan H.I, Sadock B.J, Grebb J.A (1998) Synopsis of psychiatry, Behavioral sciences, Clinical Psychiatry, eighth edition.

⁷⁹ ד"ר דורית שמואלי ופרופ' איריס מנור, "אצל ילדים": התסמינים, האבחון והטיפול | שירותי בריאות כללית הפרעת קשב וריכוז, אפריל 2023.

⁸⁰ ד"ר יסכה מוניקדס-גבעון, "הסיוע לתלמידים עם לקות למידה והפרעת קשב במערכת החינוך": עמדות ארגוני חברה אזרחית ביחס למדיניות הממשלתית", (מחקר המרכז והמידע אוגוסט 2022).

⁸¹ Abraham, A., Windmann, S., Siefen, R., Daum, I., & Güntürkün, O. (2006). Creative Thinking in Adolescents 54 with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). Child Neuropsychology, 12(2), 111-123

⁸² הי"ש 6 לעיל. אליצור, טיאנו, נוימן - פרקים נבחרים בפסיכיאטריה - מהדורה שישית, עמ' 85, 86, 145, 158.

⁸³ ד"ר דורית שמואלי ופרופ' איריס מנור, "אצל ילדים": התסמינים, האבחון והטיפול | שירותי בריאות כללית הפרעת קשב וריכוז, אפריל 2023. [הפרעת קשב וריכוז \(ADHD\) במבוגרים: התסמינים, האבחון והטיפול | שירותי בריאות כללית \(clalit.co.il\)](https://www.clalit.co.il)

⁸⁴ הי"ש 6 לעיל. אליצור, טיאנו, נוימן - פרקים נבחרים בפסיכיאטריה - מהדורה שישית, עמ' 499.

5.2 הפרעת קשב: לקות למידה או הפרעה נפשית?

בשנים האחרונות ישנו שיח ער סביב השאלה האם בעיות קשב וריכוז הן מאפיינים של הפרעה מוגדרת או שמא ביטוי לחוסר היכולת של ההורים ושל מערכת החינוך להתמודד עם ילד שהתנהגותו חריגה. בהקשר זה, חשוב לציין כי הפרעת הקשב וריכוז היא אחת ההפרעות הקשות ביותר להגדרה בתחום הפסיכיאטריה של הילד והמתבגר.⁸⁵

המורכבות בהבנת התופעה מושפעת מהקושי להבחין בין קשב לבין ריכוז. הסיבה לקושי טמונה בחוסר היכולת כיום לקבוע האם בעיית הריכוז נובעת ממקור גופני או ממקור נפשי. קשב הוא המרכיב הגופני של הריכוז, המאפשר את התפתחות הריכוז מבחינה גופנית. לעומת זאת ריכוז אינו גופני, אלא הוא סך הפעילויות המוחיות, המצבים הנפשיים, הרגשיים והסביבתיים, המאפשרים לאדם להתרכז ולקלוט את הגירויים בסביבתו. ישנם תלמידים אשר סובלים מבעיות ריכוז מסיבות רגשיות כמו דיכאון, קשיים בתפקוד חברתי, אלימות במשפחה וגירושים. זו אחת הסיבות שתהליך האבחון כלל אינו פשוט, ומטרתו בין היתר לבחון מאיזה מקור בעיית הריכוז נובעת והאם הרקע עליו היא מבוססת הינו נפשי, גופני, או בשילוב בין השניים.⁸⁶

חשוב לציין כי הפרעת קשב עודנה שנויה במחלוקת בקרב פסיכיאטרים ופסיכולוגים, בעיקר עקב העובדה שחלק גדול מהסיבתיות לתופעה איננה מובנת וברורה לחלוטין. הסיכונים לקיום ההפרעה הם בעיקר ביולוגיים, וקיים ספק אם ישנם היבטים תורשתיים. על כן, אם אדם סובל מההפרעה, הסיכוי שחלק מבני משפחתו יסבלו מההפרעה גדל בהתאם.⁸⁷ הגורמים להפרעת קשב וריכוז יכולים להיות גם סביבתיים ופיזיולוגיים, כך למשל נמצא כי הרגלי שינה ותזונה לקויה הם בעלי קשר ישיר להתפתחות של הפרעת קשב וריכוז.⁸⁸

כמו כן, ממחקר שפורסם בשנת 2021 עולה כי שימוש תכוף במדיה ובסמארטפונים עשוי להגביר את הסיכויים לפיתוח סימפטומים של הפרעת קשב והיפראקטיביות. הממצא מדאיג בייחוד ביחס לשימוש התכוף של בני הנוער בסמארטפונים בימינו, אשר משמעותו שכמעט כל ילד עשוי לפתח הפרעת קשב וריכוז גם ללא גורמי סיכון ביולוגיים.⁸⁹

5.3 ההשפעה של הפרעת הקשב על ההורים:

ילד עם הפרעת קשב קשה עשוי להוות אתגר חינוכי לא פשוט ולגרום לתחושות מצוקה בקרב הוריו. ראשית, הורים לילדים עם הפרעות קשב נוטים להיות מסוכסכים ביניהם בשל חילוקי דעות בנוגע למצב הילד ואופן הטיפול בו. חילוקי הדעות עשויים ליסוב סביב בחירת המסגרת החינוכית ההולמת ביותר עבורו, מתן טיפול תרופתי, והאופן בו ניתן. ההשלכות של החלטות אלה עלולות להוביל להאשמה הדדית בין ההורים, ולתחושת אשמה אישית.⁹⁰

⁸⁵ ד"ר יסכה מוניקדם-גבעון, "הסיוע לתלמידים עם לקות למידה והפרעת קשב במערכת החינוך: עמדות ארגוני חברה אזרחית ביחס למדיניות הממשלתית", (מחקר המרכז והמידע אוגוסט 2022).

⁸⁶ ד"ר סמי שניידרמן, "טיפול בהפרעות קשב וריכוז" ("קשר" - הבית של המשפחה המיוחדת). [טיפול בהפרעת קשב וריכוז](https://www.kesher.org.il) [מחברים: מרים טוראל; ד"ר סמי שניידרמן \(kesher.org.il\)](https://www.kesher.org.il)

⁸⁷ מירב שקד טולידאנו, "הגורמים להפרעות קשב וריכוז - נויורולוגיה, סביבה וגנטיקה" (מכון א"מ הדרך), אוגוסט 2022.
⁸⁸ דפנה אברמוביץ ואופיר ברגמן, "גורמים וסיבות ל- ADHD | אטיולוגיה של הפרעת קשב וריכוז" (מכון טמיר לפסיכותרפיה), אוגוסט 2022.

⁸⁹ Ra CK, Cho J, Stone MD, et al. Association of Digital Media Use With Subsequent Symptoms of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Among Adolescents. JAMA. 2018; 320(3): 255–263. doi: 10.1001/jama.2018.8931

כמו כן, עולים פערים בנוגע לחלוקת התפקידים ההורית בין האבות לאימהות בטיפול בילד, אשר משפיעים על מערכת היחסים הזוגית. ממחקר שנערך במרכז שניידר לרפואת ילדים עולה כי "ניסיון העבר מלמד שכ-40% מהאבות משאירים את הטיפול בילד עם ADHD לאימא, והם אינם משתפים פעולה עם הטיפול וההדרכה". כמו כן, המחקר הראה כי יש יותר גירושים בקרב הורים לילדים שסובלים מהפרעות קשב וריכוז, נתון שנתמך על ידי הספרות המקצועית.⁹¹

הורים לילדים עם ADHA מתמודדים עם אתגרים לא קלים, חווים מצוקה ולעיתים מתקשים להגיב במתינות ובסבלנות, זאת בנוסף לקושי הכלכלי שמתווסף לטיפול בילד המוסיף נדבך משמעותי למורכבות של ההתמודדות, ואשר פורט בהרחבה בפרק הרקע ליוזמה זו.

לסיכום, ראינו כי "משפחת" הפרעות הקשב והפעלתנות יתר טומנות בחובן פגיעה בתפקודו של הפרט וסביבתו וכי הן בעלות השפעה נרחבת על תחומי חיים שונים. כמו כן, ניכר שהורים לילדים עם ADHD מתמודדים עם אתגרים לא פשוטים הן מול הילד והן בשימור המרקם המשפחתי, כאשר גורם מרכזי לכך הוא הקושי הכלכלי אשר בא לידי ביטוי ביכולת לאבחן את הפרעה באופן ראשוני ובמתן טיפול בהמשך.

6. משפט משווה

בפרק זה נערוך מחקר השוואתי לצורך בחינת הסיוע הכלכלי אשר ניתן עבור ילדים עם הפרעות קשב וריכוז ו/או לקויות למידה. אנו נבחן את המשאבים הכלכליים וערוצי התמיכה הקיימים בתחום זה במדינות אמריקה הצפונית ובכללן ארה"ב וקנדה, וכן במדינות אוסטרליה ובבריטניה. הסקירה בוצעה בהתאם לשני מישורים: סיוע בידי שירותים ממשלתיים וסיוע מטעם ארגונים אזרחיים. מדינות אלו נבחרו בשל היותן מדינות מערביות אשר להן משטרי רווחה הדומים למדיניות הרווחה בישראל.⁹²

6.1 ארה"ב:

על פי המכון הלאומי האמריקאי לבריאות הנפש, כ-3 עד 5 אחוזים מהילדים בגיל הגן ובית הספר סובלים מהפרעות קשב וריכוז. בהתאם לכך, מבחינה סטטיסטית, בכיתה של עד 30 ילדים, לפחות תלמיד אחד יהיה עם הפרעות קשב וריכוז. מספר מחקרים שנעשו בשנים האחרונות מעריכים כי 30 עד 65 אחוזים מהילדים עם הפרעות קשב וריכוז ממשיכים לסבול מתסמינים גם בגיל ההתבגרות ובבגרות.⁹³ על פי נתוני הסקר הלאומי לבריאות ילדים בשנים 2003-2011, 3.5 מיליון ילדים, המהווים 69% מהילדים עם הפרעות קשב וריכוז, התמודדו איתן באמצעות נטילת תרופות.⁹⁴

נראה כי עיקר הסיוע שניתן בארה"ב, אינו בדמות סיוע פיננסי או כיסוי בריאותי, אלא בצורת ליווי, הדרכה ותמיכה בהורים, או הבטחת תוכנית חינוך אישית ואפקטיבית לילד.

⁹¹ הגר כוכבי "ההתמודדות ההורים לילדים עם ADHD שמעלה את אחוזי הגירושים" YNET (19.05.2022).

<https://www.ynet.co.il/parents/article/syb00cgwp5>

⁹² נועם תרשיש "מדיניות רווחה בראייה משווה? כיצד להגדיר את ישראל? נייר מדיניות, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, ספטמבר 2017 - <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/welfarestates.pdf>

⁹³ האקדמיה האמריקאית לפסיכיאטריה של הילד והמתבגר:

https://www.aacap.org/aacap/Families_and_Youth/Resource_Centers/ADHD_Resource/Home.aspx
⁹⁴ ארגון CHADD (ילדים ומבוגרים עם הפרעת קשב וריכוז): [ADHD Treatment Data - CHADD](https://www.chadd.org/ADHD-Treatment-Data-CHADD)

שירותים ממשלתיים:

6.1.1 חוק חינוך לאנשים עם מוגבלויות (IDEA):

מדובר בחוק פדרלי המסדיר אספקת מימון, כך ילדים ונוער בגילאי 3 עד 21 הלומדים בבתי ספר ציבוריים עם מוגבלויות, כולל ADHD, יקבלו חינוך ציבורי הולם בחינם.⁹⁵ הזכאות היא לילד עם מוגבלות, בדמות ליקוי פיזי או נפשי המשפיעה באופן משמעותי על פעילות חיים מרכזית ומשפיעה לרעה על ביצועיו החינוכיים. בנוסף, על הילד להזדקק לחינוך מיוחד ושירותים נלווים.

הגורם אליו יש לפנות על מנת להנות מזכאות זו, הוא המחלקה לחינוך מיוחד של מחוז בית הספר ולבקש הערכה עבור הילד בכדי לקבוע האם מוגבלותו משפיעה לרעה על ביצועיו החינוכיים. אם הילד נמצא זכאי, על בית הספר לפתח תוכנית חינוך אישית המתארת את צרכי הילד, השירותים וההתאמות להם הוא זקוק אשר תואמת את מטרותיו. תוכנית זו מתוקפת בכל שנה. החינוך והשירותים הנלווים הניתנים לילד עם מוגבלות חייבים להינתן ללא עלות למשפחה.⁹⁶

6.1.2 המשרד לחינוך מיוחד ושירותי שיקום (OSERS):

מדובר בסוכנות פדרלית הפועלת כחלק ממשרד החינוך האמריקאי, המנהלת תוכניות המסייעות לילדים ונוער עם מוגבלויות, לרבות ADHD.⁹⁷ כחלק מהסיוע להורים וילדים עם הפרעת קשב וריכוז, המשרד מסכם מידע לציבור על אודות הזכויות המגיעות לתלמידים עם ADHD.⁹⁸ לדוגמה, בתי הספר צריכים לקבוע אם לתלמיד יש מוגבלות ולפיכך זקוק לקבלת שירותים מסוימים. על בתי הספר להעריך את התלמיד ללא עלות, במידה ויש סברה כי יש לו מוגבלות או שהוא זקוק לשירותים נלווים בגלל אותה מוגבלות. בנוסף, הורים הסבורים כי יש לילדיהם הפרעת קשב וריכוז, או שילד קיבל אבחנה לכך מחוץ לבית הספר, יכולים לבקש להעריך את התלמיד לשם קבלת סיוע במידה ונדרש. כמו כן, המשרד עוסק בהנגשת מידע הנוגע לזיהוי סימנים מקדימים באשר להיתכנות קיומן של הפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר אצל הילד מלכתחילה. כך ידעו ההורים האם ילדם עשוי להזדקק להערכה בבית ספרו או לסיוע אחר. המידע הניתן מסייע להורים לילדים עם הפרעות קשב וריכוז, בכך שהוא מנחה אילו סימנים בהתנהגות ילדיהם דורשים התייחסות אחרת. למשל: אי שקט ניכר, חוסר תשומת לב, קושי בארגון משימות, ליקויים בתקשורת או במיומנויות חברתיות, קושי בהתחלת משימות, בעיות זיכרון והשלמת מטלות.

6.1.3 המרכז לבקרת מחלות ומניעתן (CDC):

מדובר בסוכנות פדרלית המספקת בין היתר מידע ומשאבים על ADHD, אבחון ההפרעה והטיפול בה.⁹⁹ סוכנות זו מסייעת להורים ולמורים לילדים עם הפרעת קשב וריכוז באמצעות מתן המלצות, מידע, הדרכות, תמיכה וטיפים להתמודדות ADHD, כמו מהו ADHD, תסמינים ואבחון, מידע על דרכי טיפול להורים הכלולים גם חומרים ומולטימדיה והמלצות.

⁹⁵ חוק חינוך לאנשים עם מוגבלויות.

⁹⁶ אתר IDEA. <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title20/chapter33&edition=prelim>
Statute and Regulations - Individuals with Disabilities Education Act.

⁹⁷ אתר OSERS. <https://www2.ed.gov/about/offices/list/osers/index.html>.

⁹⁸ Know Your Rights: Students with ADHD: <https://www2.ed.gov/about/offices/list/ocr/docs/dcl-know-rights-201607-504.pdf>.

⁹⁹ אתר המרכז לבקרת מחלות ומניעתן (CDC). <https://www.cdc.gov/ncbddd/adhd/index.html>.

6.1.4 השלמת הכנסה לביטוח לאומי (SSI):

תוכנית המספקת סיוע פיננסי בסיסי למבוגרים ולאנשים עם מוגבלויות, במסגרתה יכול הורה לילד עם הפרעות קשב להגיש בקשה להשלמת הכנסה מביטוח לאומי. יש לספק תיעוד על מצבו הרפואי של הילד, בצירוף אבחון ההפרעות וכל ליקוי שעשוי להיות קשור בכך. כמו כן, יש לצרף מידע על הכנסות, משאבים והסדרי המגורים של המשפחה.¹⁰⁰

נכון לשנת 2023, סכום ההטבה הפדרלי המקסימלי עומד על תשלום חודשי בסך \$914 ליחיד, או \$1,371 לזוגות. דרישות הזכאות וסכום ההטבה שמשולם עשויים להשתנות ממדינה למדינה.¹⁰¹ במדינות בהן מוענק סכום הטבה חודשי גבוה, כדוגמת ניו ג'רזי, הסכום עומד על \$1,660 בממוצע. במדינות אחרות, בהן דקוטה, הסכום נמוך יותר ועומד על \$1,178 בממוצע.

סיוע מטעם ארגונים אזרחיים:

6.1.5 ארגון CHADD (ילדים ומבוגרים עם הפרעת קשב וריכוז/היפראקטיביות):

ארגון ללא מטרת רווח המתקיים מתרומות, שמטרתו לתמוך בסובלים מהפרעות קשב וריכוז ומשפחותיהם. הארגון נוסד בשנת 1987 ומאז הפך לארגון מוביל בתחום המספק משאבים, קבוצות תמיכה ותוכניות חינוכיות לאנשים עם ADHD, משפחותיהם ואנשי מקצוע.¹⁰²

6.2 קנדה:

בקנדה ישנן תוכניות סיוע כלכליות ותוכניות לסיוע בבתי הספר, אשר זמינות לילדים עם הפרעות קשב וריכוז ולמשפחותיהם או למטפלים בהם.

שירותים ממשלתיים:

6.2.1 קצבה לילדים עם ADHD:

בקנדה ישנו תשלום חודשי פטור ממס המועבר למשפחות זכאיות ע"פ קריטריונים, בהם אזרחות/תושבות בקנדה ואחריות על הגידול והטיפול בילד. התשלום נועד לסייע בעלויות גידול ילדים מתחת לגיל 18. ביכולתה של הקצבה לסייע בכיסוי עלויות הוצאות הטיפול בילד עם מוגבלות.¹⁰³

¹⁰⁰ אתר ביטוח לאומי. [Disability Benefits | SSA](#)

¹⁰¹ אתר סוכנות מינהל הביטוח הלאומי. [You May Be Able to Get Supplemental Security Income \(SSI\)](#)

¹⁰² ארגון CHADD (ילדים ומבוגרים עם הפרעת קשב וריכוז): <https://chadd.org/about/>

¹⁰³ Government of Canada: <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/child-family-benefits/canada-child-benefit-overview.html>

6.2.2 סיוע ממשלתי תחת ה-Canadian Charter of Rights and Freedoms:

בקנדה קיים חוק פדרלי שנקרא "אמנת הזכויות והחרויות הקנדית", ובו סעיף העוסק בשוויון זכויות.¹⁰⁴ סעיף זה מבקש להבטיח שוויון לכל אדם ואי הפליה מטעמים שונים כולל הפליה על רקע מוגבלות פיזית או נפשית. עם זאת, לכל מחוז ואזור יש חוקים ומדיניות נפרדת הקשורה לחינוך ילדים עם מוגבלויות.

באונטריו לדוגמה, על פי קוד זכויות האדם, לאנשים עם מוגבלות יש את הזכות ליחס שווה הכולל בין היתר את הזכות לבתי ספר נגישים.¹⁰⁵ הגדת 'מוגבלות' מפורשת באופן רחב ומכסה מגוון רחב של מצבים, לרבות לקויות למידה ו-ADHD.¹⁰⁶ כמו כן, על נותני שירות בקנדה חלה חובה חוקית להבטיח שאנשים עם מוגבלויות יזכו לשוויון הזדמנויות. כך למשל, קיימת חובה לנקוט בצעדים כדי לוודא גישה שווה לחינוך, על ידי התאמות לצרכיו של אדם עם מוגבלות באופן המקדם את שילובו והשתתפותו המלאה וכן באמצעות הסרת חסמים קיימים.¹⁰⁷

חוק החינוך של אונטריו מחייב את מועצות בתי הספר לספק תוכניות ושירותים עבור תלמידים המזוהים באופן רשמי כ'תלמידים חריגים'. על פי החוק, תלמיד חריג הוא תלמיד אשר זוהה על-ידי ועדה כבעל חריגות התנהגותית, תקשורתית, אינטלקטואלית וכדומה. החוק מחייב את בתי הספר לפתח תוכניות חינוך אינדיבידואליות עבור התלמידים הזקוקים לעזרה, המבוססות על הערכה מתמשכת של התלמידים. התוכניות כוללות את מטרות הלמידה של התלמידים, ואת התמיכה וההתאמות הנדרשות להשגתן.¹⁰⁸

בנוסף לחוק החינוך, באונטריו ישנן מספר תוכניות הנוגעות לחינוך המיוחד וביניהן זיהוי ותכנון תוכניות לתלמידים עם לקויות למידה. משרד החינוך מחויב לטיפול סביבת למידה אכפתית ובטוחה בבתי ספר באונטריו בכדי לתמוך בהצלחתם וברוחתם של כל התלמידים, בהם תלמידים עם לקויות למידה. תלמיד המפגין קשיי למידה צפוי לקבל התאמות שונות כגון הדרכה או התאמות סביבתיות, בכדי לאפשר לו ללמוד בצורה הטובה ביותר.¹⁰⁹

במחוז קוויבק, בדומה למחוז אונטריו, חוקק חוק חינוך דומה. בחוק נקבע כי הצוות החינוכי ייקבע תוכנית לימוד המותאמת לצרכיו של תלמיד עם ליקוי חברתי או לקות למידה, וזאת בשיתוף פעולה עם הורי התלמיד. על התוכנית להיות מותאמת למדיניות מועצת בית הספר ובהתאם להערכת ועד בית הספר.¹¹⁰ בנוסף, על פי החוק, על כל ועד בית ספר לאמץ מדיניות של מתן שירותי חינוך לתלמידים עם מוגבלויות ותלמידים עם ליקויים חברתיים או לימודיים על מנת להבטיח את שילובם בכיתות הרגילות, בקבוצות או בפעילויות הבית ספריות. מטרת השילוב היא להקל על תהליך הלמידה של התלמיד ועל השתלבותו בחברה.

¹⁰⁴ [https://laws-Canadian Charter of Rights and Freedoms, Section 15\(1\),\(2\): Equality Rights lois.justice.gc.ca/eng/const/page-12.html](https://laws-Canadian Charter of Rights and Freedoms, Section 15(1),(2): Equality Rights lois.justice.gc.ca/eng/const/page-12.html)

¹⁰⁵ Ontario Human Rights Commission - Policy on ableism and discrimination based on disability –

Introduction: <https://www.ohrc.on.ca/en/policy-ableism-and-discrimination-based-disability/1-introduction>

Ontario Human Rights Commission - Policy on ableism and discrimination based on disability – **What is disability?** <https://www.ohrc.on.ca/en/policy-ableism-and-discrimination-based-disability/2-what-disability>

Ontario Human Rights Commission - Policy on ableism and discrimination based on disability – **Duty to accommodate:** <https://www.ohrc.on.ca/en/policy-ableism-and-discrimination-based-disability/8-duty-accommodate>

Special education laws and policies: <https://www.ontario.ca/page/special-education-laws-and-policies> ¹⁰⁸

Identification of and program planning for students with learning disabilities: ¹⁰⁹ <https://www.ontario.ca/document/education-ontario-policy-and-program-direction/policyprogram-memorandum-8#section-7>

Education Act s. 96.14: <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/i-13.3/20170701> ¹¹⁰

במסגרת המדיניות יקבעו נהלים להערכת התלמידים, בשיתוף עם הוריהם ויקבעו השיטות ושירותי התמיכה הנדרשים לשילובם. במידת הצורך יקבע מספר התלמידים המירבי בכיתה או בקבוצה.¹¹¹

סיוע מטעם ארגונים אזרחיים:

6.2.3 CADDAC – Center for ADHD Awareness, Canada

ארגון צדקה לאומי שמטרתו שיפור חיי הקנדים אשר סובלים מ-ADHD.¹¹² הארגון מוביל קמפיין 'כתיבת מכתבים' (Letter Writing Campaigns) המבקש מנפגי ADHD לכתוב מכתב עבור משרדי הממשלה הקנדיים, המחוזיים והפדרליים, למען הגברת המודעות וקידום הזכות לטיפול בהפרעות קשב וריכוז. הקמפיין מבקש להעלות את המודעות של פקידי הממשל לצורך בתמיכה, במשאבים ובאפשרויות טיפול ב-ADHD. כיום ברחבי קנדה אין מספיק משאבים זמינים ולכן הארגון מעלה על סדר היום את הצורך במשאבים שונים, ובהם כמות גדולה יותר של רופאים שביכולתם להעריך ולטפל בהפרעות קשב וריכוז; אפשרויות טיפול רבות יותר במשפחות ואנשים הסובלים מ-ADHD ותמיכה יתרה במחנכים בבתי הספר בכדי שיוכלו לעזור ולתמוך בתלמידים עם ADHD.¹¹³

6.3 אוסטרליה:

הפרעת קשב וריכוז משפיעה על 1 מכל 25 אוסטרלים, וסה"כ על כמיליון אנשים במדינה.¹¹⁴ מתוכם, מאובחנים עם ADHD 6-8% מהילדים האוסטרלים.¹¹⁵ בסקר שבוצע, עלה כי 30% מההורים החליפו את בית הספר של ילדם עקב הפרעת הקשב והריכוז,¹¹⁶ ואף עלה ש-83% מהילדים עם הפרעת קשב וריכוז היו נתונים לבריונות.¹¹⁷ השכיחות של ADHD באוסטרליה גבוהה יותר בקרב ילדים ובני נוער אשר חיים במשפחות להן רמות הכנסה, השכלה ותעסוקה נמוכות יותר, ושהן גם תפקוד משפחתי ירוד.¹¹⁸ המשפחות נושאות ב-66% מהעלות בטיפול הבלתי פורמלי ב-ADHD והממשלה נושאת בנטל של 34%, בדמות סובסידיה.¹¹⁹ בשל כך, הנטל הכלכלי המשפחתי עבור טיפול בלתי פורמלי בילד או במתבגר עם ADHD עומד על סך של \$748 בממוצע לילד.¹²⁰

שירותים ממשלתיים:

6.3.1 The Disability Standards for Education 2005

מדובר בתקנות הנוגעות לזכויות ואפליה בתחום החינוך, הנוגעות לזכויותיהם של תלמידים עם מוגבלות. התקנות מגדירות 'מוגבלות' באופן רחב הכולל מוגבלויות פיזיות, שכליות, חושיות, נוירולוגיות

Education Act s. 235: <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/j-13.3/20170701> ¹¹¹

CADDAC: Canadian ADHD Awareness | Education | Advocacy ¹¹²

Right to ADHD Treatment: Letter Writing Campaigns (caddac.ca) ¹¹³

[/https://www.adhdaustralia.org.au/about-adhd](https://www.adhdaustralia.org.au/about-adhd) אוסטרליה. ADHD ¹¹⁴

[/https://adhdguideline.aadpa.com.au/lived-experience-factsheet](https://adhdguideline.aadpa.com.au/lived-experience-factsheet) AADPA ¹¹⁵

[/https://www.adhdaustralia.org.au/about-adhd](https://www.adhdaustralia.org.au/about-adhd) אוסטרליה. ADHD ¹¹⁶

שם. ¹¹⁷

<https://aadpa.com.au/wp-content/uploads/2019/07/Economic-Cost-of-ADHD-To-Australia.pdf> ¹¹⁸

שם, עמ' 36. ¹¹⁹

שם, עמ' 35. ¹²⁰

ופסיכיאטריות, לרבות הפרעה שגורמת לכך שהאדם לומד אחרת מאדם ללא הפרעה.¹²¹ להגדרה זו חשיבות מכרעת בכדי להבטיח כי תלמידים עם ADHD יוכרו כתלמידים עם מוגבלות ויהיו זכאים לקבלת תמיכה וסיוע להצלחתם בלימודים. התקנות מכילות הנחיות עבור בתי הספר בכדי ליישם את חוק האפליה (Disability Discrimination Act 1992),¹²² ומטרתן לאפשר לתלמידים עם מוגבלויות גישה זהה לחינוך והכשרה כמו לתלמידים האחרים,¹²³ בנוסף לצמצום אפליה על רקע מוגבלות בתחומי החינוך והבטחת שוויון זכויות.¹²⁴ בנוסף לכך, המוסדות מחויבים לספק התאמות ושירותי תמיכה לתלמידים עם ADHD, למשל ביצוע שינויים בתוכנית הלימודים ומתן שירותי תמיכה נוספים, בהתייעצות עם הורי התלמידים.¹²⁵

סיוע מטעם ארגונים אזרחיים:

6.3.2 הארגון הלאומי ADHD אוסטרליה:

דואג לרווחתם של האנשים במדינה החיים עם ADHD ומספק עבורם ועבור משפחותיהם תמיכה, תוך התמקדות בתחומי החינוך והבריאות. הארגון עובד בשיתוף פעולה הדוק עם גופי ה-ADHD הקיימים ועם מספר קבוצות תמיכה ברחבי אוסטרליה להורים ולמטפלים בהפרעת קשב וריכוז. כחלק ממתן התמיכה למשפחות, קבוצות התמיכה מנגישות מקורות מידע באתרי אינטרנט וסמינרי למידה מקוונים שניתן לבצע מכל מקום.¹²⁶

6.3.3 AADPA - Australian ADHD Professionals Association:

ארגון העובד עם מגוון אנשי מקצוע בינתחומיים ברחבי אוסטרליה וניו-זילנד, הפועל למען שיפור איכות חייהם של אנשים עם ADHD ומשפחותיהם. הארגון מקדם מחקרים שונים ועוסק בפיתוח מדיניות לשם מיסוד שיטות עבודה מומלצות לאבחון וטיפול בהפרעת קשב וריכוז. הארגון מספק תמיכה באנשים עם ADHD ובבני משפחותיהם ועוסק בהסברה בכדי להנגיש באופן יעיל שירותים וטיפול בהפרעת הקשב והריכוז וכן תומך בהדרכה ושיתוף ידע.¹²⁷

6.3.4 Australian Centre for Disability Law:

מרכז משפטי קהילתי השואף לקדם ולהגן על זכויות האדם והזכויות המשפטיות של אנשים עם מוגבלות.¹²⁸ המרכז המשפטי מספק תמיכה באמצעות הסברה משפטית, מתן ייעוץ משפטי בחינם, חינוך משפטי-קהילתי, הפניה לשירות נוסף היכול להעניק עזרה ועוד. ביכולתו של המרכז לסייע במקרים של הפליה בתחום החינוך ובהגנה על זכויותיהם המשפטיות של ילדים עם ADHD, לאור התקנות שצוינו לעיל (The Disability Standards for Education 2005). התקנות מגדירות את הפרעת הקשב והריכוז הפוגעת ביכולות למידה, כמוגבלות. מטרת התקנות ליישם את החוק להפליה על רקע מוגבלות (Disability Discrimination Act 1992) הקובע את זכויותיהם המשפטיות של אנשים עם מוגבלות.¹²⁹

¹²¹ שם. Part 1, Section 1.5 disability.

¹²² Disability Discrimination Act 1992 <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00763>

¹²³ NCCD (nationally consistent collection of data on school students with disability)

https://www.nccd.edu.au/sites/default/files/in_brief_dse2005_v2.pdf

¹²⁴ Part 1, Section 1.1-1.5, Introduction, 'The Disability Standards for Education 2005

<https://www.legislation.gov.au/Details/F2005L00767>

¹²⁵ שם, Part 3.

¹²⁶ האתר של ADHD אוסטרליה. <https://www.adhdaustralia.org.au/about-us-info>

¹²⁷ AADPA - The social and economic costs of ADHD in Australia [/https://aadpa.com.au/about-aadpa](https://aadpa.com.au/about-aadpa)

¹²⁸ Australian Centre for Disability Law [/https://disabilitylaw.org.au](https://disabilitylaw.org.au)

¹²⁹ Australian Centre for Disability Law <https://disabilitylaw.org.au/resources/case-studies/>

6.4 בריטניה:

על פי ארגון ADHD UK, כ-5 אחוזים מהילדים בגיל הגן ובית הספר סובלים מהפרעות קשב וריכוז.¹³⁰ בבריטניה מכירים בהפרעות קשב וריכוז ככאלה המצריכות חינוך מיוחד לילדים הסובלים מהן. קיימות מספר פלטפורמות אשר באמצעותן ממשלת בריטניה מסייעת להורים לילדים עם הפרעות קשב וריכוז.

חוק אפליית נכים הבריטי, מגדיר "אדם עם מוגבלות" ככזה הסובל מליקוי גופני או נפשי אשר משפיע עליו בביצוע פעולות יומיומיות, באופן ארוך טווח של 12 חודשים לפחות.¹³¹ לאור העובדה כי הפרעות קשב וריכוז הן מצב נוירו-התפתחותי ארוך טווח, שיש לו השפעה שלילית משמעותית על חייהם של הלוקים בו, ניתן להגדיר את הלוקים בהן כאנשים עם מוגבלויות.¹³²

שירותים ממשלתיים:

6.4.1 גמלת ילדים:

גמלת מחיה לנכות הינה הטבה המספקת סיוע כספי להורים לילדים עד גיל 16 עם מוגבלות ומטרתה לעזור עם העלויות הנוספות הנובעות כתוצאה מנכותו של הילד, לפי הגדרת חוק אפליית נכים.¹³³ גובה הגמלה תלוי ברמת הטיפול שהילד דורש. תעריפי רכיב הטיפול מחולקים לשלוש רמות ומחושבים באופן שבועי - כאשר הגמלה הנמוכה ביותר עומדת על £24.45, הבינונית עומדת על £61.85 והגבוהה עומדת על £92.40.

6.4.2 תוכנית חינוך, בריאות וטיפול (EHCP):

התוכנית נועדה לילדים עם צרכים חינוכיים מיוחדים מוגדרים כמי שלהם קשיי למידה או לקות הדורשת הקצאה חינוכית מיוחדת, בהם ילדים שלוקים ב-ADHD, קשיי ריכוז ודיסלקציה. התוכנית כוללת שירותי חינוך, בריאות וטיפול בכדי להבטיח כי צרכי הילד נענים, ומתבצעת על-ידי הרשות המקומית בשיתוף עם הילד ובני משפחתו.¹³⁴

6.4.3 קצבת מטפל:

הטבה כספית הזמינה להורים אשר מספקת טיפול ותמיכה קבועים לילד עם הפרעות קשב וריכוז.¹³⁵ בכדי להיות זכאי לקצבה, נדרש שההורה יטפל בילדו לפחות 35 שעות בשבוע וירוויח פחות מ-£128 בשבוע. השיעור הנוכחי של קצבת מטפל הוא £67.60 לשבוע.

לסיכום פרק זה, הורים לילדים עם הפרעות קשב וריכוז מתמודדים לרוב עם אתגרים כלכליים משמעותיים. במדינות שונות ניתן סיוע דרך קצבאות של המוסד לביטוח לאומי, אך לאחר סקירה במספר מדינות ברחבי העולם הגענו למסקנה כי הסיוע הכלכלי לאותן המשפחות לוקה בחסר. עולה מהמחקר כי עיקר הסיוע ניתן בדרך עקיפה, באמצעות התאמות שונות הניתנות בבתי הספר לילדים עם הפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר.

¹³⁰ <https://adhduk.co.uk/about-adhd>. ADHD UK
¹³¹ Disability Discrimination Act 1995

¹³² Is ADHD a Disability? - [Is ADHD a Disability? Top 2 important reasons! \(jennyarthern.co.uk\)](https://www.jennyarthern.co.uk)

¹³³ - Disability Living Allowance (DLA) for children - <https://www.gov.uk/disability-living-allowance-children>

¹³⁴ GOV.UK
Children with special educational needs and disabilities (SEND): Extra help - GOV.UK (www.gov.uk) (EHCP)
¹³⁵ <https://www.gov.uk/carers-allowance>

ההתאמות נועדו למקסם את ביצועיהם של תלמידים עם הפרעות קשב וריכוז ולעזור בשילובם במערכת החינוך בצורה שווה לשאר התלמידים. זאת ועוד, מצאנו כי במדינות אלו קיימים ארגונים רבים הפועלים למען משפחות אלו, המעניקים להם סביבה תומכת וכלים להתמודדות, אך כאמור אין מדובר בסיוע כלכלי.

7. דיון והמלצות

לאחר הצגת הנתונים והסקירה עד כה, ברצוננו להמליץ על מספר פתרונות אפשריים אשר יוכלו לתת מענה נוסף לצרכים הכלכליים של הורים לילדים עם הפרעת קשב ופעלתנות יתר, וכן להטיב עם הילדים בהתמודדות עם לקויות למידה מסוגים שונים.

7.1 הוזלת מחירי האבחונים:

מטרת האבחון היא לזהות את לקות הלמידה והפרעת הקשב והריכוז ומידתה. לאחר האבחון, מותאמות דרכי טיפול ואסטרטגיות למידה לתלמיד כגון טיפול תרופתי והתאמות למבחנים הכוללות תוספת זמן, הקראה ועוד.

כיום, קיימים מכונים פרטיים שעלות האבחון בהם עולה כמעט כ-1,000 ₪. בחלק מהמכונים ניתן לקבל סבסוד דרך חברות הביטוח או מוסדות שעובדים עם אותו המכון לרבות עמותות. קופות החולים מבצעות אף הן אבחונים עם השתתפות עצמית של 100-500 ₪.¹³⁶ עלות האבחונים משתנה בין סוגי האבחונים. תוקף האבחון בבתי הספר היסודיים הוא לרוב 5 שנים. עם זאת, תלמיד בעל אבחון העובר מבית הספר היסודי לחטיבת הביניים נדרש לבצע אבחון מחדש. זאת מכיוון שעם המעבר לחטיבה הדרישות לימודיות הופכות לגבוהות משמעותית ביחס לדרישות בגילאי היסודי.¹³⁷ בנוסף, לעיתים בתיקוף האבחון לא ניתן סבסוד בשנית. כתוצאה מכך ובשל העלות הגבוהה, הורים רבים מתקשים לממן לילדיהם את האבחון. לכן, יש לבחון את הוזלת מחירי האבחונים על בסיס קריטריונים משתנים לרבות האם קיימת המלצה לאבחון, גיל הילד, מצב אקונומי-כלכלי ועוד. בהתאם לכך, יקבע טווח הוזלה בין 20%-50%. כמו כן, נמליץ לבחון את אפשרות הארכת תוקף האבחונים למעבר לקיים כיום. לדוגמה, ניתן יהיה לקבוע כי יהיה האבחון יהיה תקף ל-7 שנים מיום הוצאתו. בדרך זו, יתאפשר הסיוע לו זקוק הילד לצורך השכלתו והתפתחותו, תוך מתן תמיכה כלכלית להורים.

7.2 הוזלת העלות של הטיפול התרופתי:

כאמור לעיל, טיפול תרופתי הינו כלי מרכזי וחשוב בהתמודדות עם הפרעות קשב אשר עלול להוות עול כלכלי למשפחות בקרב אוכלוסייה זו.

עד לאחרונה, סל התרופות הנוגע לטיפול תרופתי בהפרעת קשב היה מצומצם. לאחרונה, עודכן הסל וכיום ניתן לקבל גם את תרופת האטנט, אשר מסובסדת ע"י המדינה לילדים עד גיל 16.¹³⁸ תרופות מסוג

¹³⁶ אתר משרד הבריאות, זכאות ופירוט, התפתחות הילד - הפרעות קשב וריכוז. [ריכוז\(call.gov.il\)](http://call.gov.il)

¹³⁷ שמעון ניסים - פסיכולוג חינוכי מומחה, אבחון פסיכודידקטי - חטיבת ביניים ותיכון אבחון פסיכודידקטי. - [חטיבת ביניים ותיכון | שמעון ניסים\(snclinic.co.il\)](http://snclinic.co.il)

¹³⁸ האתר של [קווים ומחשבות - העמותה הישראלית להפרעת קשב\(ADHD\)](http://ADHD).

מתילפנידאט הן הנפוצות ביותר, ומובאות בדמות ריטלין, ריטלין SR וקונצרט. קיימות גם תרופות עם החומר הפעיל אמפטמין, המשמשות את מי שסבלו מתופעות לוואי קשות בעקבות נטילת תרופות מתילפנידאט, או מי שהן לא הועילו לו, כמו אטנט, אשר כאמור לא הייתה מסובסדת עד לשנת 2016.¹³⁹

מחירי התרופות נעים בין 100 ₪ ל- 1,000 ₪, כאשר המחיר נקבע לפי שיוך לקופת חולים וההשתתפות העצמית, כמו גם על סוג התרופה והמינון. על כן, העלות החודשית לקופסה יכולה להגיע למאות שקלים בחודש, ואף לזנק אם כמה מבני המשפחה זקוקים לטיפול תרופתי דומה.

מציאת טיפול תרופתי יעיל, אורכת זמן ודורשת התנסות בתרופות ובמינונים שונים. רק רופא בעל הכשרה מתאימה בתחום, קרי, פסיכיאטר, נירולוג או רופא משפחה יכול לסייע במציאת התרופה והמינון הנכונים.¹⁴⁰ מכאן, שעצם מציאת הטיפול התרופתי והמינון הנכונים, עשויים להוות מעמסה כלכלית כשלעצמה.

הוזלת עלותו של הטיפול התרופתי תהווה נקודת אור בעבור הורים לילדים עם הפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר. מקורות המימון של שירותי הבריאות, ומכאן גם של סבסוד הטיפול התרופתי להפרעות קשב וריכוז, הינם דמי ביטוח בריאות, כספי מיסים ותקצוב ממשלתי שנקבע בכל תקציב מדינה מחדש.¹⁴¹ העלאת המודעות למחירי התרופות הגבוהים עשויה לסייע בסבסוד נרחב יותר לתרופות אלו. התקצוב הממשלתי הינו הנדבך המהותי ביותר במקור מימון שירותי הבריאות. לכן, מתן משקל נרחב יותר לתרופות מסוג זה יוביל לסבסוד משמעותי במחיריהן, ומכאן לכך שההשתתפות העצמית תהיה נמוכה יותר. כלומר, ככל שתקציב המדינה באשר לשירותי הבריאות יהיה גבוה יותר, ובהנחה שהכיסוי שיינתן לתרופות אלו יאמיר בהתאם, עלות ההשתתפות העצמית תהיה נמוכה ומחירי התרופות יוזלו.

דרך נוספת להוזלת מחירי התרופות, הינה עידוד ייבוא מקביל, קרי ייבוא מוצרים על ידי גורם שאינו היבואן הרשמי לשם מכירתם בשוק המקומי. אמנם, ייבוא מקביל של תרופות הותר על ידי משרד הבריאות כבר בתחילת שנות האלפיים, אך בעשרים השנים האחרונות נעשה בכך שימוש בארבעה מקרים בלבד, אשר אינם נוגעים להפרעות קשב וריכוז ופעלתנות יתר. עצם פתיחת השוק וגיוון התרופות המוצעות, יביא לכניסתם של שחקנים חדשים לשוק ושיפור יכולת המיקוח של השחקנים בשוק התרופות. כך למעשה, תגדל התחרות בין היצרנים והיבואנים הרבים, אשר תביא להוזלת מחירי התרופות.¹⁴²

נוסף על כך, עידוד ייצור מקומי של תרופות מסוג זה עשוי להביא להוזלה משמעותית גם כן. שכן, הגדלת הייצור המקומי תוריד את התלות בייבוא, כך ייחסכו עלויות הייבוא וייתכן כי את תשתפר זמינותן של תרופות אלו.

7.3 מתן הכשרות לחונכים במסגרת מעורבות חברתית בתיכונים ומלגאי חונכות באקדמיה:

ניתן למנף את שעות ההתנדבות של החונכים והמלגאים המתנדבים בבתי הספר למתן סיוע מוגבר לילדים עם הפרעות קשב וריכוז. זאת באמצעות הכנה מוקדמת של המתנדבים והנחייתם כיצד לחנוך ילדים עם הפרעות קשב וריכוז בצורה מיטיבה. הכוונה, הכשרה וסדנאות בנושא ישרו את ההדרכה והסיוע שהחונכים יעניקו לילדים בבתי הספר, אשר תטיב עימם באופן ישיר, ועם הוריהם באופן עקיף. הכשרות לחונכים ניתן להעניק על ידי פסיכולוג בית הספר, היועצת או אנשי מקצוע, ובדרכים שונות כגון: הרצאות וירטואליות סינכרוניות

¹³⁹ האתר של כללית, מידע בנוגע לתרופות ותוספים, תרופות להפרעת קשב וריכוז. [תרופות להפרעות קשב וריכוז - כללית](#)

¹⁴⁰ שם, לעיל ה"ש 136.

¹⁴¹ סעיף 13 לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994.

¹⁴² ברקוביץ-ביטון, נחמיאס ורוזנצוויג-פלדמן. אסדרת שוק התרופות בישראל, מחקרי רגולציה, כרך ד, עמ' 330-327.

וא-סינכרוניות שעלותן זולה באופן יחסי; מפגשי הכנה; מתן טיפים וטכניקות להדרכה; הכנת דף הנחיות רשמי או לומדה. סיוע כאמור יפחית את הצורך בשיעורים פרטיים הממומנים מכיסם של ההורים.

7.4 הנגשת מערכי שיעור באופן מקוון:

מערכי שיעור בהוראה מתקנת ופרסומם בסביבת הלמידה של אתר "אופק". הצעה זו תחייב הקלטה מערכי שיעור מותאמים לתלמידים עם ADHD ולקויות למידה המתרכזים בעיקר בהוראה מתקנת. זאת על ידי גורמי חינוך שהוכשרו לכך. מערכים אלו יוכלו לסייע לתלמידים לצמצם פערים בנוגע לחומרי הלימוד ולתרגל נושאי לימוד בהם הם מתקשים, המלצה זו יעילה והכרחית במיוחד בעידן הטכנולוגי בו אנו מצויים. יש לציין כי נוכח המחקר המקיף שערכנו אנו סוברים כי תלמיד צעיר אשר מתמודד עם ADHD אכן יתקשה לשבת לצפות בסרטונים באופן עצמאי. לכן ההצעה תתמקד בתלמידים בחטיבת הביניים ובתלמידים אשר סובלים מהפרעת קשב קלה יחסית. אספקה זו עשויה לשמש כחלופה לשיעורים פרטיים, או לכל הפחות תהווה מענה ראשוני להורים ותסייע להם לעזור לילדם בלמידה בצורה עצמאית. זאת בלבד שלא תהיה פגיעה בזכויות היוצרים של המורים, תוך הבטחת השימוש במערכי השיעור רק לצורך מטרת הלימוד. הנגשה שכזו, ודאי תסייע בצמצום ההסתייעות של תלמידים עם הפרעת קשב וריכוז בגורמים שונים הכורכים בהוצאה כלכלית גבוהה כמו מורים פרטיים ותוכניות לימודים ייעודיות.

7.5 הקמת מאגר מידע רשמי מטעם המדינה:

לרוב אי מיצוי זכויות בקרב אזרחים מושפע מחוסר מודעותם לעניין הזכויות שמגיעות להם. בענייננו קיימים מספר אתרים שמציעים מידע רלוונטי הנוגע ל-ADHD ולהפרעות קשב, ולזכויות הקיימות לילדים להם הפרעות אלו. יחד עם זאת, האתר של משרד הבריאות מהווה אתר ממשלתי אחד ויחיד שניתן לדלות ממנו מידע בנוגע לזכויות השוכנות לצד הסובלים מ-ADHD.¹⁴³ אתר זה מספק מידע בהיקף קטן בנוגע לאופי ההפרעה, על מספר מצומם של זכויות המגיעות לסובלים מההפרעה ועל אנשי המקצוע שיש לפנות אליהם על מנת לממש את הזכויות השונות.¹⁴⁴ ניתן למצוא אתרים נוספים, שאינם ממשלתיים, אשר ניתן לדלות מהם מידע הנוגע להפרעות קשב ו-ADHD. למשל, אתר כל-זכות שמופעל ע"י כל זכות בע"מ ומקבל סיוע ממשרד המשפטים ומערך הדיגיטל הלאומי ומספק מידע נרחב בנוגע לזכויות בתחומים רבים, בהם גם הפרעות קשב וריכוז.¹⁴⁵

דא עקא, המידע פרוש על פני מגוון רחב של אתרים, ולפעמים מתגלה קושי בקרב הגולש לברור בין המידע המהימן לבין המידע השגוי. לכן, המלצתנו להקים מאגר מידע ממשלתי רחב היקף, מהימן, עדכני ונגיש, שבאמצעותו ההורים יוכלו לקבל את המידע הנדרש לשם מיצוי הזכויות של ילדיהם. האתר האמור יחולק לקטגוריות שכל אחת מהן תספק מידע לעניין נושא שונה. הקטגוריה הראשונה, תכיל את המקורות החוקיים שמקנים את הזכויות השונות. הקטגוריה השנייה, תכיל מידע על שלל הזכויות שמגיעות ממוסדות המדינה, כגון מס הכנסה, ביטוח לאומי ומשרד החינוך. הקטגוריה השלישית תכיל מידע על הדרכים בהן ניתן לממש את שלל הזכויות השונות. עלות בניית מאגר מידע מסוג זה הינה נמוכה משום שהמידע ברובו כבר מפוזר במקורות ברחבי האינטרנט, ונותר רק לאגדו. מלבד רכישת הדומיין – כתובת אתר האינטרנט, יתפעל

¹⁴³ האתר של משרד הבריאות, לעיל ה"ש 7.

¹⁴⁴ שם.

¹⁴⁵ "הפרעת קשב וריכוז (ADHD)" כל זכות (13.07.22). הפרעת קשב וריכוז (ADHD) (בריאות) – כל-זכות (kolzchut.org.il)

את האתר צוות מצומצם שכפוף למשרד החינוך. כמו כן, יש לדאוג למתן גישה לאתר לכלל אוכלוסיית ההורים במדינה וליכולתם להבין את התכנים המוצגים בו. על כן, יש להנגיש את האתר בכל השפות המדוברות בישראל, בכללן עברית, ערבית, אנגלית, רוסית ואמהרית.

מסמך זה נכתב ע"י: ראשת הצוות - אפרת שמילה ; חברי הצוות (סדר א"ב) - דורון אגאסי, עומרי אוריאלי, עדן בלילתי, אפק חכים, גל צ'פט.
בליווי: חבר צוות מחקר - גל לשם.
נבדק ע"י: ראשת הסניף - נועה בן שמחון.
אושר לפרסום ע"י: מנכ"ל עומק - גיא יעקב.
תודה להערותיו המועילות של ד"ר רן לוסטיגמן ולתרומתו למחקר.